

Analiza ekonomskih kriza u svijetu s refleksijama za budući razvoj RH

Tomić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics and Business in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:052521>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni prijediplomski studij Ekonomija i poslovna ekonomija

Luka Tomić

**Analiza ekonomskih kriza u svijetu s refleksijama za budući
razvoj Republike Hrvatske**

Završni rad

Osijek, 2024

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni prijediplomski studij Ekonomija i poslovna ekonomija

Luka Tomić

**Analiza ekonomskih kriza u svijetu s refleksijama za budući
razvoj**

Republike Hrvatske

Završni rad

Kolegij:

JMBAG: 0010229764

e-mail: ltomic@efos.hr

Mentor: prof. dr. sc. Nataša Drvenkar

Komentor: dr. sc. Ivana Unukić

Osijek, 2024.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics and Business in Osijek
University Undergraduate Study Programme Economics and Business

Luka Tomić

**Economic crises analyses with reflections on the future
development of the Republic of Croatia**

Final paper

Osijek, 2024.

IZJAVA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA,
SUGLASNOST ZA OBJAVU INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA
I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na vlastitim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan trajnom pohranjivanju i objavljivanju mog rada u Institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, Repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom Repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, NN 119/2022).
4. Izjavljujem da sam autor predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan s dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta: Luka Tomić

JMBAG: 0010229764

OIB: 38896798942

e-mail za kontakt: ltomic@efos.hr, lukatomic812@gmail.com

Naziv studija: Ekonomija i poslovna ekonomija

Naslov rada: Analiza ekonomskih kriza u svijetu s refleksijama za budući razvoj Republike Hrvatske

Mentorica rada: prof. dr. sc. Nataša Drvenkar

U Osijeku, 2024. godine

Potpis:

Analiza ekonomskih kriza u svijetu s refleksijama za budući razvoj Republike Hrvatske

SAŽETAK

Ovaj rad pruža analizu ekonomskih kriza kroz povijest, s naglaskom na njihove uzroke, posljedice i utjecaje, kako na svjetsko, tako i na hrvatsko gospodarstvo. Rad se fokusira na ključnim krizama 20. i 21. stoljeća, poput Velike financijske krize, ali i drugim značajnim krizama 20. i 21. stoljeća uključujući i krizu pandemije COVID-19. U radu se istražuju zanimljive reakcije različitih zemalja na ove krize, s naglaskom na ekonomske, političke i društvene posljedice koje su uslijedile. Također, rad analizira strategije prevencije i ublažavanja kriza, ulogu javnih politika u zaštiti gospodarstva te važnost diverzifikacije gospodarskih sektora kao ključnog faktora u osiguravanju dugoročne ekonomske stabilnosti. Nadalje, u radu se razmatra ekonomska situacija Hrvatske, te se pruža uvid u buduće izazove i mogućnosti za unapređenje ekonomske otpornosti Hrvatske.

Ključne riječi: Ekonomske krize, Velika financijska kriza, Globalno gospodarstvo, Hrvatska ekonomija, prevencija kriza

Economic crises analyses with reflections on the future development of the Republic of Croatia

ABSTRACT

This paper provides an analysis of economic crises throughout history, focusing on their causes, consequences, and impacts on both the global and Croatian economies. The study centers on key crises of the 20th and 21st centuries, such as the Great Financial Crisis, along with other significant crises of the 20th and 21st centuries, including the COVID-19 pandemic crisis. The paper examines how different countries responded to these crises, emphasizing the resulting economic, political and social outcomes. Additionally, the study explores strategies for crisis prevention and mitigation, the role of public policies in protecting the economy and the importance of economic sector diversification as a key factor in ensuring long-term economic stability. Furthermore, the paper discusses former and current economic situation in Croatia, offering insights into future challenges and opportunities to enhance Croatia's economic resilience.

Keywords: Economic crises, Great Financial Crisis, Global economy, Croatian economy, Crisis prevention

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Metodologija rada	2
3. Ekonomski poremećaji i ekonomske krize: pojam, razlozi i posljedice	3
4. Ekonomske krize 20. i 21. stoljeća: analiza utjecaja ekonomskih kriza na svjetsko gospodarstvo	9
5. Povijest ekonomskih kriza u Hrvatskoj	25
5.2. Upitnost ekonomske stabilnosti i otpornosti na krize	28
5.2.1. Strategije za prevenciju i ublažavanje ekonomskih kriza	30
5.2.2. Važnost diverzifikacije gospodarskih sektora	32
5.2.3. Uloga javnih politika u zaštiti ekonomije od kriza	34
5.2.4. Primjeri međunarodnih modela prevencije i upravljanja ekonomskim krizama	36
5.3. Utjecaj EU u vremenima ekonomskih poremećaja i ekonomskih kriza	37
6. Zaključak	39
Literatura	40
Popis slika	42
Popis grafova	43
Popis tablica	44

1. Uvod

Ekonomski poremećaji i krize predstavljaju neizbježan dio povijesti svjetskog gospodarstva. Oni dolaze u različitim oblicima i intenzitetima, ali zajedničko im je da izazivaju značajne promjene u ekonomskim tokovima i društvenom životu. Ekonomski poremećaji mogu biti uzrokovani različitim čimbenicima, uključujući političke nestabilnosti, prirodne katastrofe, financijske malverzacije i globalne pandemije. Razumijevanje uzorka i posljedica ovih događaja ključno je za razvoj strategija koje mogu pomoći u prevenciji i ublažavanju negativnih utjecaja. Primjer jedne od najpoznatijih ekonomskih kriza koja je duboko promijenila globalnu ekonomiju jest Velika depresija iz 1929. Ova kriza, koja je započela kao kolaps burze na Wall Street-u, prerasla je u globalnu ekonomsku katastrofu koja je rezultirala masovnom nezaposlenošću, propadanjem banaka i padom industrijske proizvodnje širom svijeta. Velika depresija pokazala je koliko brzo i snažno ekonomski poremećaji mogu destabilizirati ne samo nacionalna gospodarstva, već i cijele regije, uvodeći svijet u dugotrajnu recesiju i društvene nemire. Njene posljedice bile su toliko duboke da su oblikovale ekonomske teorije i politike u desetljećima koja su uslijedila, potaknuvši razvoj novih pristupa u ekonomskom planiranju i intervenciji države u tržišne tokove. Rad se fokusira na analizu ekonomskih kriza 20. i 21. stoljeća i njihovog utjecaja na svjetsko gospodarstvo. U prvom dijelu rada razmotrit će se opći pojmovi, razlozi i posljedice ekonomskih poremećaja i kriza. Drugi dio analizira ekonomske krize kroz povijest, s naglaskom na njihov utjecaj na globalno gospodarstvo. Treći dio rada istražuje povijest ekonomskih kriza u Hrvatskoj, uključujući upitnost ekonomske stabilnosti i otpornosti na krize. Posebna pažnja bit će posvećena strategijama za prevenciju i ublažavanje ekonomskih kriza, važnosti diverzifikacije gospodarskih sektora te ulozi javnih politika u zaštiti ekonomije kriza. Također će se razmatrati primjeri međunarodnih modela prevencije i upravljanja ekonomskim krizama. Završni dio ovog segmenta ispituje utjecaj Europske unije u vremenima ekonomskih poremećaja i kriza. Cilj ovog rada je pružiti sveobuhvatan pregled ekonomskih kriza, s naglaskom na njihov utjecaj na Hrvatsku i svjetsko gospodarstvo, te ponuditi smjernice za buduće politike koje bi mogle smanjiti negativne učinke neizbježnih događaja.

2. Metodologija rada

U ovom radu koristit će se kombinacije kvalitativnih i kvantitativnih istraživačkih metoda kako bi se osigurala sveobuhvatna analiza ekonomskih poremećaja i kriza, s posebnim naglaskom na povijest ekonomskih kriza i njihov utjecaj na svjetsko i na gospodarstvo u Hrvatskoj. Sekundarni podaci su prikupljeni iz različitih izvora, uključujući statističke podatke i izvještaje relevantnih ekonomskih institucija, te povijesni podaci o ekonomskim krizama iz dostupnih baza podataka i arhiva. U okviru rada provedena je analiza slučaja koja se fokusira na konkretne primjere ekonomskih kriza u Hrvatskoj i njihov utjecaj na nacionalno gospodarstvo, te međunarodne modele prevencije i upravljanja ekonomskim krizama. Komparativna analiza bit će korištena za usporedbu ekonomske stabilnosti i otpornosti Hrvatske u odnosu na druge zemlje i za usporedbu strategija za prevenciju i ublažavanje ekonomskih kriza u različitim gospodarskim sektorima i zemljama. Slično je vidljivo u radu „*Djelovanje Međunarodnog monetarnog fonda u suzbijanju krize u zemljama Središnje i Istočne Europe*“ i „*Economic Crisis and Policy Choice: The Politics of Adjustment in the Third World*“, gdje autori korištenjem komparativne analize uspoređuju ekonomske pokazatelje različitih zemalja. Nadalje, metode studije slučaja i analize povijesnih podataka su povezani sa radovima kao „*Ekonomске katastrofe: studija slučaja na primjeru Hrvatske*“ i „*Poljski odgovor na globalnu ekonomsku krizu*“. Prisutne su i analize financijskih podataka i ekonomskih trendova kao i longitudinalne analize i projekcije budućih trendova. Korištena literatura doprinosi širem razumijevanju uzroka, posljedica i odgovora na ekonomske krize s ciljem stvaranja osnove za razumijevanje aspekata ekonomskih kriza te omogućava uspostavu teorijskog okvira za uspješno stvaranje ovog rada. Na temelju provedenih analiza, rad će iznijeti zaključke i ponuditi preporuke za poboljšanje strategija prevencije i ublažavanja ekonomskih kriza, jačanje ekonomske stabilnosti i otpornosti Hrvatske na buduće ekonomske poremećaje i krize.

3. Ekonomski poremećaji i ekonomske krize: pojam, razlozi i posljedice

Globalne ekonomske krize su kompleksni fenomeni koji utječu na različita područja i zemlje svijeta na specifične načine za svaku od njih. Analizom kako su ekonomski poremećaji oblikovali globalne prilike i izazove, te koje su njihove posljedice, može se bolje razumjeti dinamika ekonomije prije, za vrijeme i nakon krize. Takve neprirodne promjene često uzrokuju značajne poremećaje u globalnim i lokanim ekonomijama, a razumijevanje uzroka i posljedica krize može biti ključno za formuliranje budućih ekonomskih politika i strategija. Muštra (2020:71-73) u svome istraživačkom radu pojašnjava empirijsko određivanje faktora koji utječu na veličinu i relativno trajanje ekonomskih kriza, konkretnije Muštra (2020:71-73) se oslanja na prethodne radove istraživača kao što su Park i Lee (2001) i Reinhart i Rogoff (2014). Kao rezultat konstruirana su dva modela. Prvi model je za određivanje faktora koji utječu na veličinu ekonomskih katastrofa.

$$\text{Size}_i = \alpha_1 + \beta_1 \text{Human capital}_i + \beta_2 \text{Institutions}_i + \beta_3 \text{Investment}_i + \gamma_i \text{Globalization} + \text{hi Fin.sector} + \tau t + \varepsilon(i,t)$$

U formuli iznad „Size“ označava kumulativni gubitak proizvodnje u određenoj katastrofi (kao postotak BDP-a), „Human capital“ predstavlja trajanje obveznog obrazovanja u određenoj zemlji „i“, „Institutions“ predstavlja trošak postupka za pokretanje poslovanja (kao postotak od BND-a po stanovniku), „Investment“ označava bruto formiranje kapitala (kao postotak BDP-a), „Globalisation“ predstavlja KOI indeks globalizacije, dok „Fin. Sector“ označava domaći kredit pružen od strane financijskog sektora (kao postotak BDP-a). „ τ “ predstavlja vremenske kontrole, „ ε “ predstavlja pogrešku, „i“ i „t“ predstavljaju zemlju i vrijeme, dok su „ α “, „ β “ i „ γ “ pripadajući koeficijenti. Drugi model definira iste faktore kao i prethodni, ali kako oni utječu na „R. duration“ što označava omjer između trajanja ekonomske katastrofe u godinama i njene veličine kao postotak BDP-a.

$$\text{R.duration}_i = \alpha_1 + \beta_1 \text{Human capital}_i + \beta_2 \text{Institutions}_i + \beta_3 \text{Investment}_i + \gamma_i \text{Globalization} + \text{hi Fin.sector} + \tau t + \varepsilon(i,t)$$

Ekonomске politike predstavljaju niz strategija, mjera i odluka koje donosi vlada države ili druga nadležna tijela s ciljem upravljanja gospodarstvom zemlje. Kroz ovu politiku nastoji se osigurati stabilnost, rast i održivost ekonomskog sustava, a uključuje i različite značajke koje se međusobno nadopunjuju i utječu na cjelokupno gospodarstvo. Jedan od ključnih dijelova politika ekonomije je fiskalna politika. Ona se odnosi na korištenje prihoda, poput poreza i rashoda, odnosno javnog trošenja, kako bi se upravljalo gospodarskim fluktuacijama. Ovisno o ciljevima, fiskalna politika može biti ekspanzivna, kada se povećava javna potrošnja ili smanjuju porezi kako bi se potaknulo gospodarstvo, ili restriktivna, kada se smanjuje javna potrošnja ili povećavaju porezi za smanjivanje javnog duga ili inflacije. Uz fiskalnu politiku, vrlo je poznata i monetarna, koja se odnosi na regulaciju novčane mase i kamatnih stopa putem središnje banke. Cilj monetarne politike je kontrolirati inflaciju, potaknuti gospodarski rast i održati stabilnost financijskog sustava. Ova politika može biti ekspanzivna, kada se smanjuju kamatne stope ili povećava novčana masa radi poticanja potrošnje i ulaganja, ili restriktivna, kada se povećavaju kamatne stop ili smanjuje novčana masa kako bi se preuzela kontrola nad inflacijom. Ekonomskim se politikama također djeluje na međunarodnu trgovinu, carine, kvote i razne sporazume. Samim time trgovinska politika može imati tendenciju biti protekcionistička. Nadalje, ekonomskim se politikama utječe na postizanje viših stopa zaposlenosti, pokreću se intervencije države u određenim sektorima gospodarstva kako bi se potakle inovacije i rast. Uz to, u suvremenom se gospodarstvu sve više stavlja naglasak na postizanje ekonomske, socijalne i ekološke održivosti, kako bi se politikama održivog razvoja osigurala dugoročnost gospodarstava. Sve navedene komponente i više od toga, međusobno su povezane i koriste se za postizanje ključnih ciljeva, poput stabilnog rasta, niske nezaposlenosti, kontrole inflacije i održive raspodjele resursa u društvu. Kada ekonomske politike zakažu, ne ostvaraju zacrtane ciljeve, te kada nisu pravovremene otvara se put ka ekonomskim katastrofama koje mogu imati dugoročne i teške posljedice na društvo i gospodarstvo. Pravovremena i promišljena intervencija ključna je za sprečavanje destabilizacije i očuvanje ekonomske stabilnosti. Gorka realnost stvari je da se neki poremećaji u prirodi ekonomije ne mogu predvidjeti. Ono što je bitno je spremnost cjelokupnog sustava na nepredvidive nepogodnosti. Gavranović (2020:8) u svome radu objašnjava kako retrospekcija na sam početak 21. stoljeća evidentira dva naočigled, ključna preokreta. Prvim navodi teroristički napad na njujorške „blizance“ 11. rujna 2001. godine, a drugi globalna financijska kriza koja je eskalirala prije jedanaest godina s kolapsom Lehman Brothers-a. Napad 11. rujna doveo je do ratova, dok je bankrot Lehman Brothers-a otvorio put za snažan ekonomski i politički obračun, stvarajući kaos na financijskim tržištima. Gavranović pridodaje važnost informaciji u samom upravljanju

gospodarstvima i financijama. „Ovisnosti gospodarstva – zadržimo se samo na tom području – o informacijama je, međutim, postala praktično nezamjenjiv element upravljanja poslovanjem i financijama.“ (Gavranović, 2020:7). Na primjeru svjetske krize iz 2008. godine Jurčić i Teodorović (2011:24-236) u svome istraživačkom radu opisuju kako je prije početka krize, ekonomski rast bio nerazmjerno raspoređen. Kako su različite regije i zemlje doživjele različite stope rasta, pri čemu su zemlje koje su se integrirale u globalnu ekonomiju profitirale, dok su one s ograničenim pristupom globalnim tržištima imale drugačije rezultate. Nadalje, sama kriza koja je započela 2008. godine imala je varijantne učinke na zemlje i regije, ovisno o njihovoj ovisnosti o vanjskim financijama i izvozu. Europska unija je suočena s velikim izazovima prije nego što je kriza ušla u punu snagu, uključujući rast cijena nafte. Kada je kriza zahvatila Sjedinjene Američke Države, strahovi zbog gubitaka na američkim financijskim sredstvima doveli su do zamrzavanja tržišta i kolapsa nekoliko velikih banaka. Ove poteškoće su dodatno pogoršane zbog ograničenih fiskalnih i monetarnih reakcija europskih vlada. Prema istraživanju Bilasa i Jovanovića (2011:88) govore kako je zanimljiva činjenica koju je zamijetio Alesina et al. (2008) kako se neprestano ponavlja paradoks u vođenju fiskalne politike kod razvijenih i nerazvijenih zemalja. Naime zaključak se temelji na prisvajanjima korumpiranih vlada poreznih prihoda za neefikasnu javnu potrošnju. Zemlje poput Irske, Španjolske, Portugala, Grčke i Ujedinjenog Kraljevstva suočile su se s ozbiljnim padom u sektoru nekretnina i širenjem krize na stvarnu ekonomiju. Jurčić i Teodorović zaključuju kako podaci iz 2008. i 2009. ukazuju na veliki pad globalnog ekonomskog rasta, te kako su mnoge zemlje u razvoju, koje su se oslanjale na kapitalne priljeve i izvoz prema razvijenim tržištima, doživjele ozbiljne posljedice. Porast nezaposlenosti i povećanje socijalnih izdataka postali su više nego evidentni. „Pod uvjetima u kojima se većina zemalja nalazila, postojalo je minimalno prostora za mjere fiskalne politike. Ono što je uslijedilo su drastične redukcije u investicijama i zapošljavanju, što je dodatno pogoršalo već ozbiljne socijalne i društvene diferencijacije“ (Jurčić, Teodorović, 2011:238). Prilikom obnove europske ekonomije od posljedica izazvanih krizom iz 2008. godine stvaraju se prilično neizbježne razlike u naprecima zbog različitih makroekonomskih situacija i politika među zemljama članicama Europske unije. Globalizacijske razlike oporavaka od financijskih katastrofa su najjasnije uspoređujući promjene u proizvodnji gospodarstava. Realni bruto domaći proizvod gospodarstva predstavlja ključan pokazatelj oporavka ili nazadovanja nakon ekonomskih kriza. Pomoću BDP-a se mjere ukupne vrijednosti svih proizvedenih dobara i usluga u gospodarstvu, pri čemu je prilagođen za inflaciju. Zbog te prilagodbe, realni BDP omogućava preciznu usporedbu gospodarske aktivnosti kroz različite vremenske periode, što ga čini izuzetno korisnim za praćenje dugoročnih trendova oporavka nakon krize.

*Tablica 1 Svjetska proizvodnja prije krize. Realni BDP. ** Isključujući SAD, države euro zone i Japan; *** Uključujući Mongoliju zbog geografskih razloga i sličnostima u ekonomskoj strukturi*

	Prosjek 1991.-2000.	2004.	2005.	2006.	2007.
Svijet	3,1	4,9	4,5	5,1	5,2
Napredne ekonomije	2,	3,2	2,6	3,0	2,7
SAD	3,3	3,6	2,9	2,8	2,0
Euro zona	-	2,2	1,7	2,9	2,7
Japan	1,3	2,7	1,9	2,0	2,4
Druge napredne ekonomije**	3,5	4,0	3,3	3,9	4,0
Ekonomije u rastu i razvoju	3,6	7,5	7,1	8,0	8,3
Regionalne skupine					
Afrika	2,4	6,7	5,8	6,1	6,2
Srednja i istočna Europa	2,0	7,3	6,0	6,6	5,4
Političke zajednice SAD-a***	-	8,2	6,7	8,4	8,6
Napredna Azija	7,4	8,6	9,0	9,8	10,6
Bliski Istok	4,0	6,0	5,8	5,7	6,3
Zapadnjačka hemisfera	3,3	6,0	4,7	5,7	5,7

Izvor: samostalna izrada prema tablici Jurčić, L.J., Teodorović, I., (2011:235); World Economic Outlook, Crisis and Recovery (2009).

Kada gospodarstvo pokazuje znakove oporavka, realni BDP raste, što ukazuje na povećanu proizvodnju, potrošnju i investicije. Suprotno tome, pad realnog BDP-a signalizira nazadovanje gospodarstva, održavajući smanjenje tih ključnih ekonomskih aktivnosti. Osim toga, realni BDP pruža uvid u stanje gospodarstva jer obuhvaća širok spektar aktivnosti, uključujući proizvodnju, usluge, investicije, državnu potrošnju i neto izvoz. Ovaj sveobuhvatan pristup

omogućava analizu kako različiti sektori gospodarstva doprinose oporavku ili nazadovanju, pružajući cjelovitiju sliku ekonomskih kretanja. Rast realnog BDP-a često je povezan s poboljšanjem životnog standarda, jer povećanje proizvodnje i usluga obično dovodi do veće mogućnosti za zapošljavanje i potrošnju, što je ključan element u obnovi nakon krize.

*Tablica 2 Svjetska proizvodnja poslije i tijekom krize. Realni BDP. ** Isključujući SAD, države euro zone i Japan; *** Uključujući Mongoliju zbog geografskih razloga i sličnostima u ekonomskoj strukturi.*

	2008.	2009.	2010.	2014.
Svijet	3,2	-1,3	1,9	4,8
Napredne ekonomije	0,9	-3,8	0,0	2,6
SAD	1,1	-2,8	0,0	2,4
Euro zona	0,9	-4,2	-0,4	2,3
Japan	-0,6	-6,2	0,5	2,5
Druge napredne ekonomije**	1,2	-3,9	0,4	3,5
Ekonomije u rastu i razvoju	6,1	1,6	4,0	6,8
Regionalne skupine				
Afrika	5,2	2,0	3,9	5,4
Srednja i istočna Europa	2,9	-3,7	0,8	4,0
Političke zajednice SAD-a***	5,5	-5,1	1,2	5,3
Napredna Azija	7,7	4,8	6,1	8,8
Bliski Istok	5,9	2,5	3,5	4,5
Zapadnjačka hemisfera	4,2	-1,5	1,6	4,3

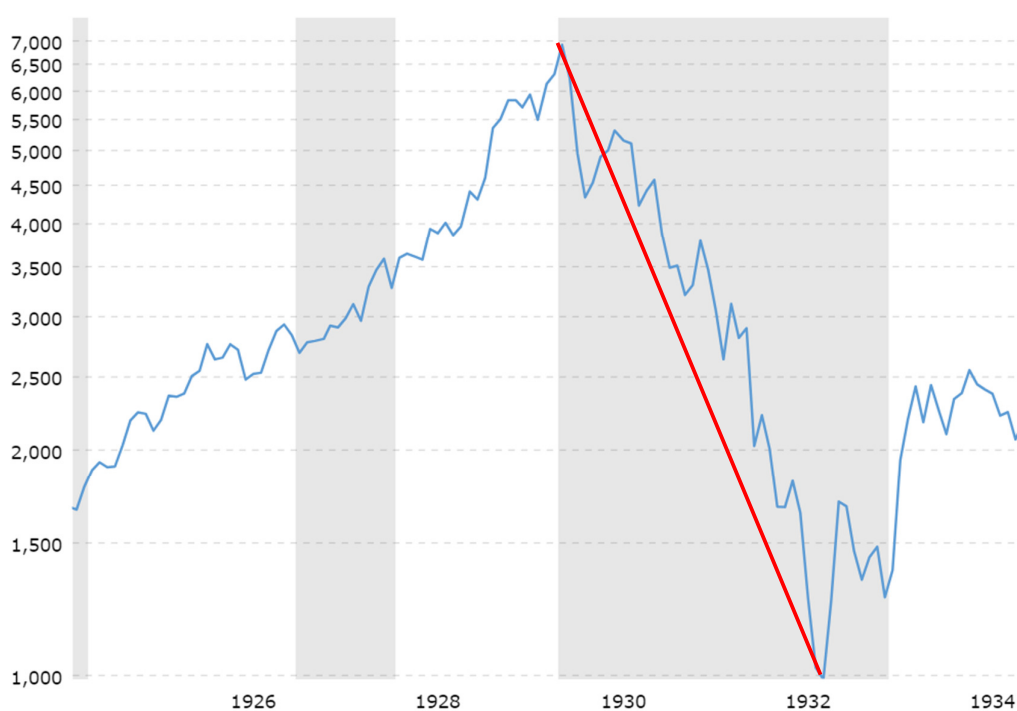
Izvor: samostalna izrada prema tablici Jurčić, L.J., Teodorović, I., (2011:237); World Economic Outlook, Crisis and Recovery (2009).

Donositelji ekonomske politike koriste realni BDP kao osnovni pokazatelj pri oblikovanju fiskalnih i monetarnih mjera. Ako podaci pokazuju rast BDP-a, to može signalizirati da se gospodarstvo oporavlja te da je vrijeme za postupno povlačenje kriznih mjera. S druge strane, pad realnog BDP-a može ukazivati na potrebu za dodatnim intervencijama kako bi se potaknula gospodarska aktivnost. Regresijom na već spomenuti stav Gavranović, (2020:7-8) u svojem radu „Svijet nije naučio lekciju iz financijske krize“, evidentno je kako informacija potpomaže kao jedan od glavnih faktora pri odabiru mjera oporavaka ili preventivno smanjivanjem mogućih katastrofa pravovremenim djelovanjima budući da, stope nezaposlenosti, inflacije, razine duga, društveni pokazatelji i ostali ekonomski indikatori stvaraju cjelovitiju sliku za potpuniji uvid u stvarno stanje gospodarstva s ciljem poduzimanja odgovarajućih koraka. Isto tako, kada dođe do ekonomske kontrakcije, često se za takvu situaciju okrivljuju pojedinci, no odgovornost zapravo snosi društvo u cjelini. Ipak, treba imati na umu da državna vlast, posebno središnja banka, svojim mehanizmima također značajno utječe na ekonomska kretanja. Stoga se može zaključiti kako osobe na vodećim pozicijama imaju svoj dio odgovornosti za takve situacije.

4. Ekonomske krize 20. i 21. stoljeća: analiza utjecaja ekonomskih kriza na svjetsko gospodarstvo

Ekonomske krize 20. i 21. stoljeća oblikovale su globalnu ekonomiju na način koji je bio nepredvidiv i dalekosežan. Tijekom prošlog stoljeća, svijet je svjedočio brojnim krizama koje su destabilizirale tržišta i promijenile tijek povijesti. Među najznačajnijim su Velika gospodarska kriza iz 1929. godine, energetska kriza iz 1970-ih godina, ekonomska kriza iz početka 1990-ih godina, te globalna financijska kriza iz 2008. godine. Iako su se tijekom ovog razdoblja dogodile i druge značajne krize, poput azijske financijske krize iz 1997. godine i dužničke krize u Latinskoj Americi 1980-ih godina, fokus ovog dijela rada bit će na četiri ključna događaja: Velika gospodarska kriza, energetska kriza iz 1970-ih godina, ekonomska kriza iz 1990-ih godina i globalna financijska kriza. Ove krize nisu samo oblikovale ekonomske politike i strategije diljem svijeta, već su i značajno utjecale na životni standard milijuna ljudi. Njihovo razumijevanje ključno je za analizu ekonomske dinamike i pripremu za buduće izazove. Rukavina i Katavić (2022:51-53) pobliže objašnjavaju utjecaje i nastanke utjecajnih ekonomskih kriza. Autori Veliku gospodarsku krizu koja je započela 1929. godine nazivaju prvom ekonomskom katastrofom prošlog stoljeća koja je imala snažan utjecaj na globalnu ekonomiju, a njene posljedice su osjetne u mnogim zemljama do 1933. godine. Ovo razdoblje prethodilo je stabilnom oporavku gospodarstva sredinom 1920-ih godina koje je bilo razdoblje prosperiteta, napretka društva, tehnologije, industrije i načina poslovanja. „Rast konzumerizma i konformizma se najviše osjetio u SAD-u. Uvođenjem masovne proizvodnje za većinu proizvoda, stvoren je srednji sloj društva s velikim potrebama“ (Rukavina i Katavić, 2022:51). S tim se predstavlja uvod pred recesijskog razdoblja u kojem nastaju velike potražnje i rastu društvene potrebe s obzirom na početnu nedostatnost proizvodnje, što u konačnici stvara veliki pritisak na fluktuacije u cijenama dobara, proizvoda i usluga. Rukavina i Katavić zaključuju kako je jedan od ključnih događaja u pred recesijskom razdoblju bio dogovor postignut u rujnu 1924. godine o financijskoj stabilizaciji zapadnoeuropske monetarne politike, koji je imao za cilj regulirati njemačke ratne operacije, zbog raspleta Prvog svjetskog rata, prema zapadnim zemljama. Konkluzija te polemike donesena je uz pomoć američkog političara i bankara Charlesa Dawesa. Odlučeno je da će se njemačko gospodarstvo financirati zajmovima iz američkog bankarskog sektora. Već spomenuti rast potražnje za dobrima i uslugama otvara vrata investitorima za sigurni povrat uloženog kapitala. Međutim, krajem 1920-ih, priljev kapitala na tržište prelazi svoje granice, a trgovanje vrijednosnicama se pretvara u špekulativnu igru mačke i miša s ciljem kupovanja po nižoj i prodaji po višoj cijeni. Glavni zaplet se odvija

krajem listopada 1929. godine, kada je došlo do kraha na burzi u New York-u, poznatog kao Crni utorak, kada su cijene dionica naglo pale. Mnogi su investitori preko noći izgubili ogromne iznose, a mnoge su tvrtke postale bezvrijedne. Zbog spomenute ovisnosti njemačkog gospodarstva o američkom bankarskom sustav, a zatim Europe o njemačkoj industriji, Velika depresija se brzo širi sa Wall Street-a na ostatak svijeta. Taj brzi protok ekonomske katastrofe i sama ozbiljnost njezinog utjecaja je vidljiva i na grafu (Graf 1) gdje je prikazan ogroman pad Dow Jones indeksa, u razdoblju od lipnja 1929. godine do lipnja 1932., s gotovo 7000,00 na 1000,00.

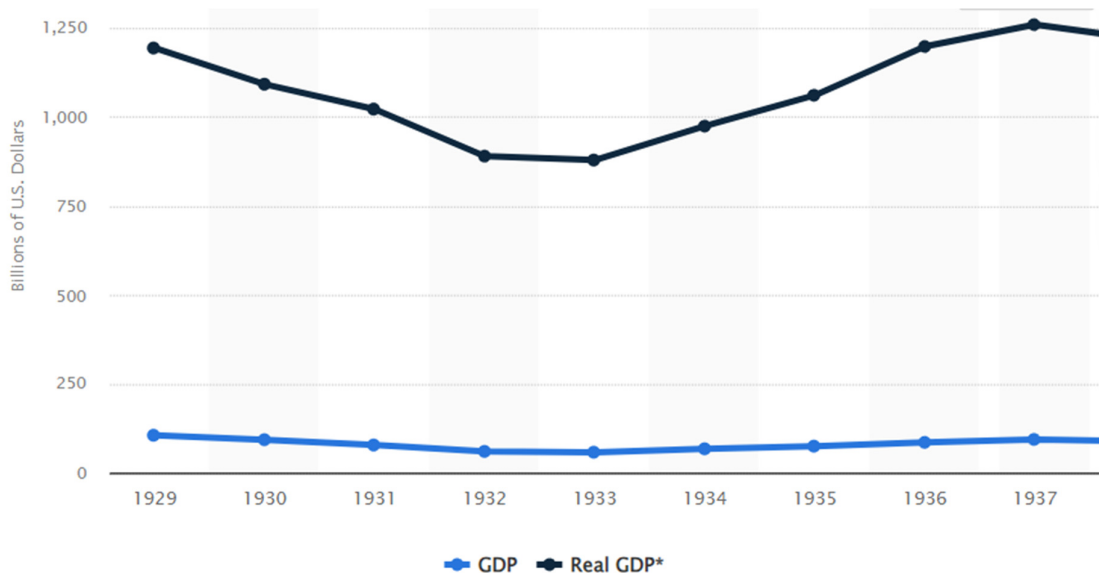

Graf 1 Pad Dow Jones indeksa u periodu 1930.-1932.

Izvor: po uzoru na autora, Rukavina i Katavić (2022), Macrotrends

Kako se na ostatak svijeta kriza proširila preko američke burze, bitno je i shvatiti koliki je utjecaj kriza imala na ukupno gospodarstvo SAD-a. Na slici (Slika 1), se prikazuje grafikon vremenske putanje realnog BDP-a. BDP je suočen sa drastičnim padom od 1929. godine do 1932. godine, prateći i prikazani pad Dow Jones indeksa, a počinje se stabilizirati 1933. godine. Vidljivo je kako se realni BDP smanjio za 18,4% a, tijekom ostatka desetljeća je rastao, osim

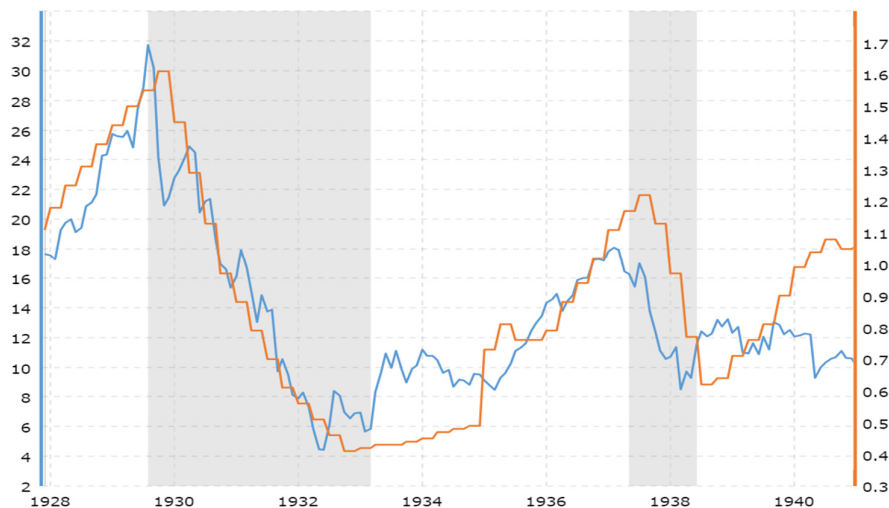
tijekom recesije 1937. godine. Najveći pad je zabilježen između 1931. i 1932. godine, kada je BDP pao za gotovo 13%. Tijekom recesije 1937.-1938., BDP se smanjio za dodatnih 3,3%.

Slika 1 Kretanje BDP-a SAD-a u periodu pada burze

Izvor: Statista, preuzeto s: <https://www.statista.com/statistics/1031678/gdp-and-real-gdp-united-states-1930-2019/>

Recesija 1937.-1938. godine predstavlja posebno intrigantan slučaj jer je američko gospodarstvo u tom trenutku već bilo u fazi snažnog oporavka. Ovaj period obnove donio je osjećaj pretjeranog samopouzdanja u ekonomski sustav, što je bilo popraćeno rastućom zabrinutošću zbog povećanog državnog proračunskog deficita. Kao odgovor na ove izazove, tadašnji tvorcii politika u SAD-u odlučili su se za mjere uravnoteženja saveznog proračuna. Međutim, te su mjere u konačnici dovele do zastoja u gospodarskom rastu, spriječivši daljnji napredak. Za vrijeme Velike depresije, američko tržište dionica doživljavalo je izrazitu volatilnost. Na prokazanoj slici, Slika 3, vidljive su vremenske putanje indeksa S&P 500 i pripadajućih zarada u razdoblju od 1929 do 1939. godine. U ovom desetljeću, cijene dionica su pomno slijedile kretanje zarada, mnogo bliže nego što je to bio slučaj u posljednjih dvadeset godina ili čak i u dva desetljeća koja su prethodila Velikoj depresiji. Ova bliska povezanost između zarada i cijena dionica održava intenzivnu osjetljivost tržišta na temeljne ekonomske pokazatelje u tom razdoblju.

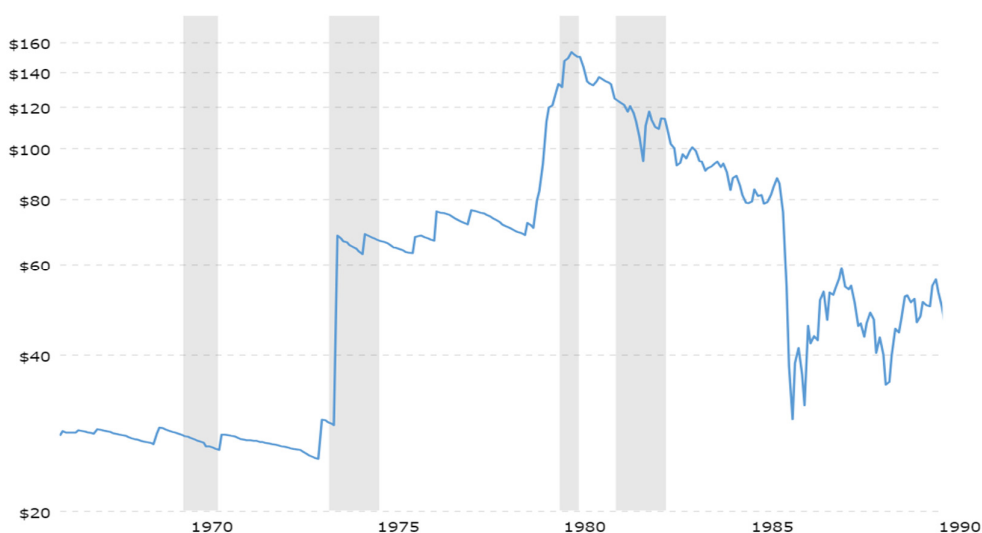

Slika 2 Prikaz grafikona kretanja odnosa dionica SP500 i EPS-a u SAD-u

Izvor: Macrotrends, preuzeto sa: <https://www.macrotrends.net/1324/s-p-500-earnings-history>

„Godine 1973. energetska kriza je došla do svog vrhunca kada su arapske zemlje, članice Organization of Arab Petroleum Exporting Countries, odlučile smanjiti obujam izvoza nafte u zapadne zemlje, a za neke ga i potpuno obustaviti“ (Rukavina, Katavić, 2022: 53). Rukavina i Katavić (2022:54-56) u svome radu zaključuju kako se između 11. siječnja 1973. godine, kada su Sjedinjene Američke Države započele treću fazu kontrole cijena za potrošače, što je uzrokovalo rast cijena gotovo svih proizvoda, i 6. prosinca 1974 godine, kada je Dow Jones indeks dosegnuo rekordno nisku razinu od 1962. godine, odvijalo ključno predrecesijsko razdoblje. Nakon kriza krajem 50-ih i 60-ih godina, Federalne rezerve započele su s politikom smanjenja rashoda. U isto vrijeme, svijet je bio usred Hladnog rata, a zapadna društva sve su više prihvaćala konzumerizam, uživajući u novim mogućnostima. S druge strane, društva „istoka“ i „zapada“ bila su u sukobu kroz propagandu tadašnjih političkih režima, pri čemu je na zapadu naglašavana sloboda pojedinca. Šezdesete godine donijele su značajne promjene u društvu na svim razinama. Nadalje, Rukavina i Katavić (2022:54-55) govore kako je u tome periodu američka vlada pod vodstvom predsjednika Richarda Nixona odlučila, s obzirom na rastuću inflaciju, uvesti mjere za regulaciju rasta cijena kroz nekoliko faza. Također, u kolovozu 1971. godine, donesena je odluka o povlačenju SAD-a iz Bretton Woods sporazuma. Istovremeno, OAPEC je kao što je već navedeno odlučio umanjiti svoj proizvodni obujam, povećati cijenu i uvesti embargo na izvoz nafte nekim zemljama koje su podržavale Izrael u

Jomkipurskom ratu. „6. listopada 1973., nadajući se da će vratiti teritorij izgubljen od Izraela tijekom trećeg arapsko-izraelskog rata 1967. godine, egipatske i sirijske snage, uz potporu arapskih zemalja, pokrenule se koordinirani napad na Izrael na Dan pomirenja, najsvetiji dan u židovskom kalendaru“ (Rukavina i Katavić, 2022:54). Jedan od glavnih uzroka recesije bio je porast motornih vozila, što je dovelo do rasta cijene nafte tzv. „crnog zlata“. Taj rast cijena dodatno je pritisnuo cijene ostalih dobara, što je rezultiralo snažnijom inflacijom.

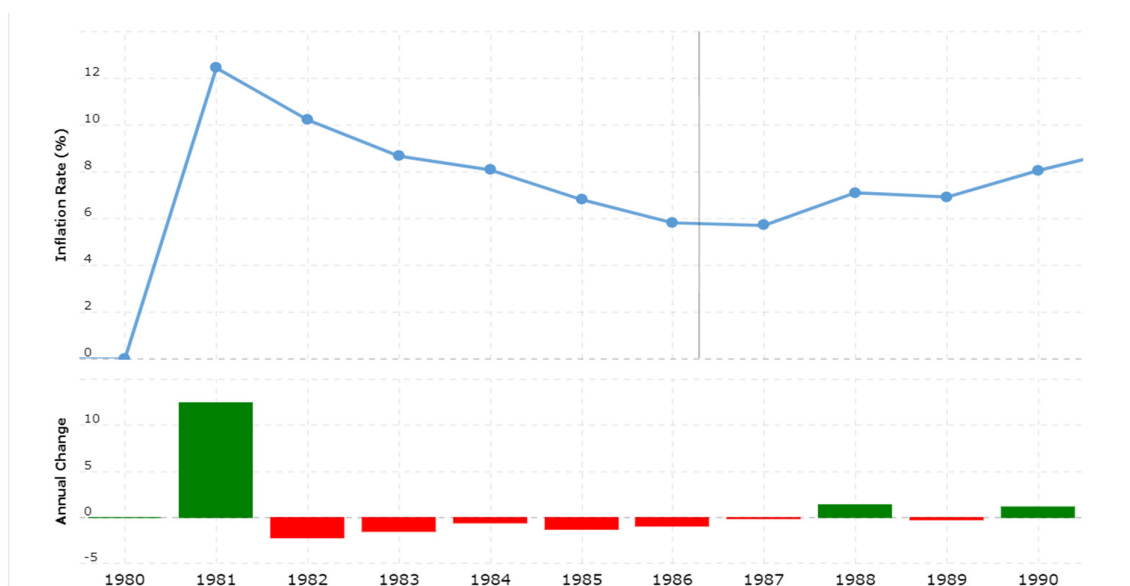

Slika 3 Prikaz naglog porasta cijena nafte u periodu energetske krize

Izvor: Macrotrends, preuzeto sa: <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>

U svom radu Rukavina i Katavić (2022:54-56), govore kako je glavni uzrok recesije bio uvođenje treće faze plana Saveznih rezervi s ciljem reguliranja tržišnih cijena, kako bi se ograničio daljnji rast inflacije i smanjile stope na održivu razinu, potrebnu za stabilan ekonomski rast. Međutim, ovo intervencionističko djelovanje Saveznih rezervi u tržišno gospodarstvo rezultiralo je značajnim padom vrijednosti dionica, započevši 11. siječnja 1973. godine. Recesija je započela na američkim burzama. Reakcija tržišta dionica izazvala je smanjenje ekonomskih aktivnosti, jer su ulagači postali nesigurni u pogledu budućeg razvoja situacije. Rukavina i Katavić (2022:55) govore prema Painter-u (2014) kako su zemlje koje su najviše pogođene recesijom bile one zemlje koje su podržavale Izrael u njegovoj politici. Dakle recesija je najviše pogodila američko gospodarstvo, gospodarstva zapadne Europe i Japan. Ipak,

s obzirom na globalnu povezanost ekonomija, učinci ekonomskog i političkog sukoba ubrzo su se proširili i na ostatak svijeta. U isto vrijeme, „Istočni blok“ je, ponovivši iskustva iz Velike depresije, uspio ojačati svoj politički utjecaj i povećati ovisnost zapadne Europe o sovjetskoj nafti. Ekonomska kriza s početka 1990-ih godina teško se može pripisati jednom uzorku, a još teže precizno odrediti što je točno uzrokovalo njezin početak. Ipak, kako govore Rukavina i Katavić (2022:56-57), mnogi znanstvenici poput McNeesa i Hamiltona označavaju sredinu 1990. godine kao vrijeme kada je kriza započela. „Nakon prethodne krize, one iz početka 80-ih godina, svjetska ekonomija je započela sa svojim oporavkom“ (Rukavina i Katavić, 2022:56). Uslijed ekonomskog rasta, napretka i širenja, inflacija je počela značajno uzimati zamaha, nadmašivši željenu razinu od 1%. Kraj 1980-ih bio je prekretnica u globalnoj povijesti. Tijekom ovog razdoblja društvo je prolazilo kroz temeljite promjene zbog novih tehnologija, političkih preokreta i kulturnih transformacija. Razvojem novih tehnologija i povećanjem produktivnosti smanjila se potražnja za radnicima u primarnom i sekundarnom sektoru, dok je potražnja u tercijarnom sektoru rasla. Rukavina i Katavić (2022:56-58), nadalje zaključuju kako je moderno društvo postajalo sve slobodnije u izražavanju pojedinca, a glasovi pojedinaca i cijelih zajednica su postajali sve glasniji i prisutniji, implicirajući ne samo na razvoj tehnologije i industrije, već i društva u cjelini. Kriza je bila relativno blaga i nije imala snažan utjecaj na ekonomiju, no ostaje kompleksna, a njezin točan uzrok i dalje službeno nerazjašnjen.

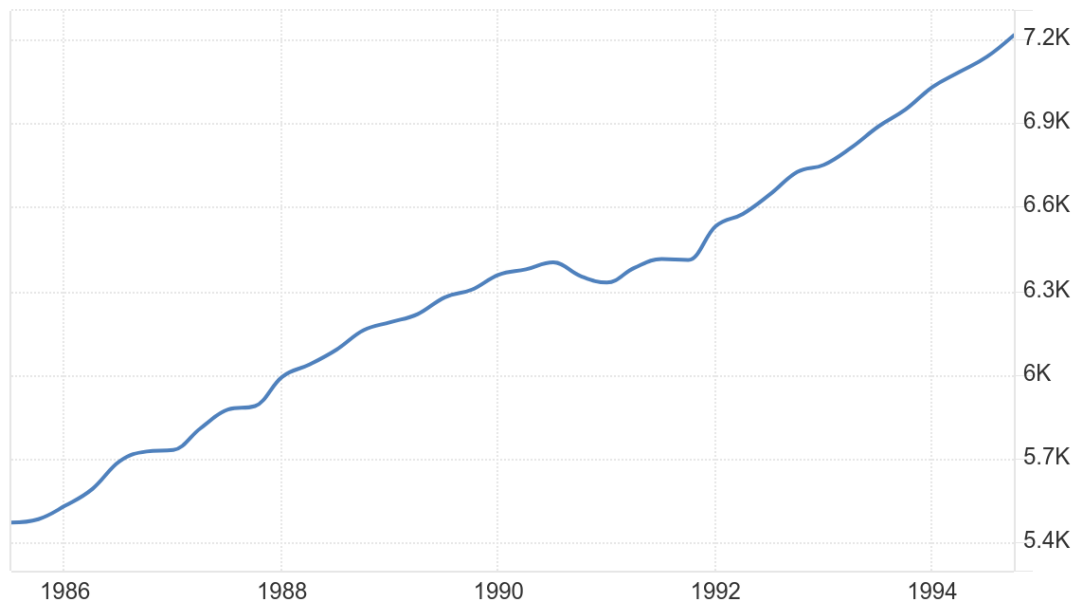

Slika 4 Prikaz porasta inflacije na početku krize 90-ih

Izvor: Macrotrends, preuzeto sa: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/WLD/world/inflation-rate-cpi>

Ipak, nekoliko čimbenika i odluka imalo je značajan utjecaj na njezino nastajanje. Jedna od takvih odluka bila je smanjenje kontrole nad štednjama i zajmovima, što je rezultiralo povećanjem broja klijenata u financijskim institucijama. No, porast nezakonitih aktivnosti unutar tih institucija narušio je povjerenje građana u SAD-u, što je uz konstantan rast konzumerizma, dovelo do kratkog smanjenja njihove potrošačke aktivnosti ulaskom u 1990.-te godine. Nasuprot deregulacijama, krajem 1980-ih i početkom 1990-ih, donesena je odluka o pooštavanju monetarne politike zbog rastuće inflacije govore Rukavina i Katavić (2022:56-58). Europa je u to vrijeme prolazila kroz niz političkih promjena koje su razbile dotadašnju blokovsku podjelu i smanjile vojnu potrošnju, što je utjecalo na gospodarske aktivnosti povezane s obrambenim sektorom. Također, invazija Iraka na Kuvajt izazvala je naftni šok, iako nije doveo do problema u opskrbi, utjecao je na financijsko ponašanje društva. Pad Berlinskog zida značajno je promijenio političke odnose između istočnog i zapadnog bloka, smanjujući napetosti. Kriza je tako zahvatila veći dio razvijenog zapadnog svijeta, a učinci su se proširili i na zemlje u razvoju, iako u manjoj mjeri.

US Consumer Spending - USD Billion

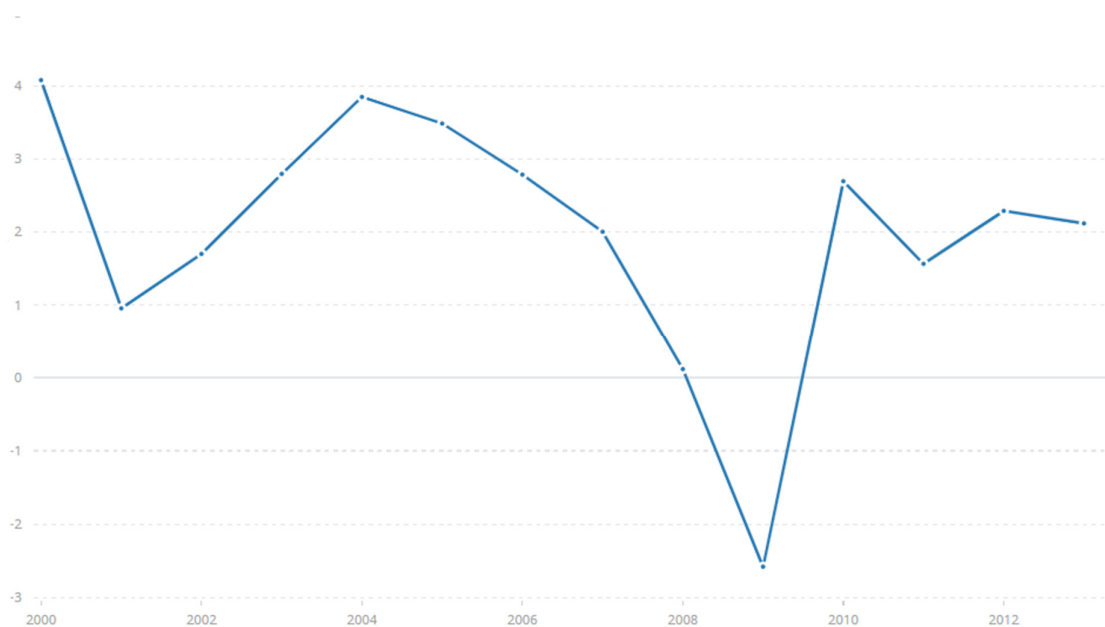

Source: tradingeconomics.com | U.S. Bureau of Economic Analysis

Slika 5 Prikaz pada potrošnje kupaca SAD-a u periodu ekonomske krize 1990.-1992.

Izvor: Trading Economics, preuzeto sa: <https://tradingeconomics.com/united-states/consumer-spending>

Globalna financijska kriza započela je 15. rujna 2008 godine. „Za vrijeme trajanja ove recesije brojne su zapadne zemlje, financijski i ulagački povezanih sa Sjedinjenim Američkim Državama, doživjele značajan pad svojih gospodarskih aktivnosti, rast nezaposlenosti i povećanje javnog duga“ (Rukavina i Katavić, 2022:59). Ova kriza je, govori Jurčić (2010:318) najteža globalna gospodarska kriza od završetka Drugog svjetskog rata. Pojavila se nakon dugog razdoblja obilježenog brzim rastom kredita, niskim premijama za rizik, visokom likvidnošću, rastom vrijednosti imovine i značajnim porastom cijena nekretnina. U povijesti su velike krize često bile posljedica nestanka resursa, energije, prirodnih katastrofa ili društvenih nejednakosti. No, navodi Jurčić (2010:318) kako ovu krizu nije bilo neizbježno doživjeti. U rujnu 2008. godine dogodio se presudan događaj koji je pokrenuo nadolazeću recesiju govore Rukavina i Katavić (2022:59) u svome radu. Prethodno su smijenjeni čelnici Fannie Mae i Freddie Mac asocijacija koje su tada u SAD-u bile jedne od najpoznatijih imena koja su se bavila kupovinom hipoteka i davanjem garancija na iste za daljnju trgovinu. Fannie Mae kao Savezno nacionalno hipotekarno udruženje i Freddie Mac kao Savezna korporacija za hipotekarne zajmove nisu izdavali niti servisirali vlastite hipoteke. Umjesto toga su kupovali i garantirali hipoteke koje izdaju zajmodavci na sekundarnom tržištu hipoteka. Njihovo poslovanje, odnosno pretvaranje pojedinačnih hipoteka u obveznice kojima se može trgovati, su stubovi na kojima se američko tržište nekretnina gradilo. Budući da su zbog velikog broja iregularnih pokreta uznemirili američko tržište, njihovo vođenje je preuzela državna vlast kako bi se situacija stabilizirala. Istodobno, burza bilježi pad indeksa kao reakciju na niz negativnih poslovnih rezultata. Kako je SAD veliki igrač na globalnom tržištu koji je povezan globalno na svim mogućim sferama poslovanja i razvoja drugih ekonomija, sama kriza koja kreće iz New York-a brzo pronalazi put do ostatka svijeta. Stoga je bitno shvatiti koliki je zapravo utjecaj Velika financijska kriza imala na samo izvorište, stvarajući ogroman pad u BDP-u.

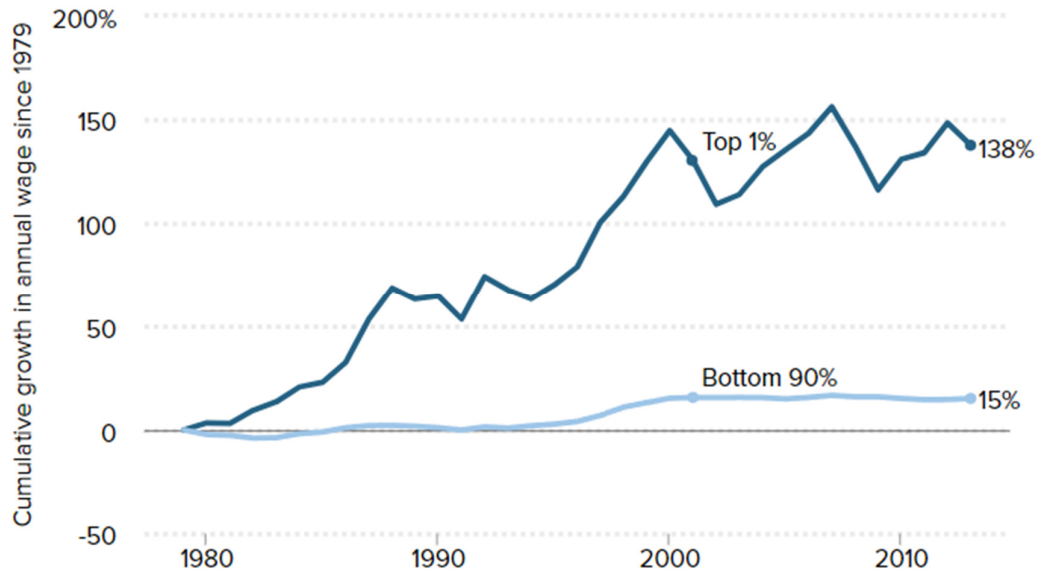

Slika 6 Prikaz postotnog godišnjeg rasta/pada BDP-a u SAD-u

Izvor: WorldBank, preuzeto sa:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=2>

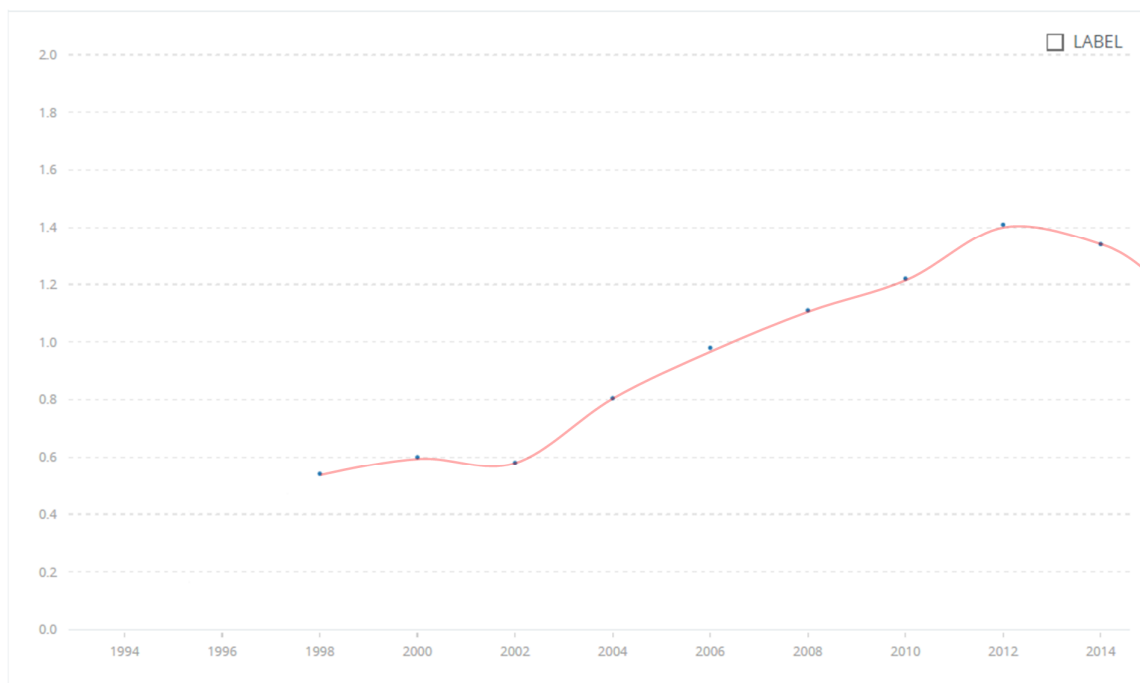
Naime, ona je nastala unutar sustava koji generira dugoročno neodržive društvene nejednakosti, što otežava stabilan i održiv gospodarski rast. Visoke stope globalnog rasta od 2002. do 2007. godine, koje su uslijedile nakon „dotcom“ krize, nisu bile praćene odgovarajućim rastom plaća. Tijekom tog razdoblja plaće su stagnerale, a njihov udio u nacionalnom dohotku smanjivao se. Ova stagnacija nije bila ograničena samo na zemlje u razvoju, već je bila prisutna i u Sjedinjenim Američkim Državama, što je dodatno povećalo nesigurnost i nejednakost na globalnim i regionalnim tržištima rada.

Slika 7 Prikaz omjera rasta plaća između 1% onih na samom vrhu primanja i 90% onih na dnu ljestvice po količini primanja

Izvor: Economic Policy Institute, preuzeto sa: <https://www.epi.org/publication/charting-wage-stagnation/>

Uz inflaciju porasle su i cijene svakodnevnih potrepština uključujući i naftu. U svijetu se u periodu prije krize bilježi veliki porast cijena goriva kao dodatna poteškoća za samo društvo i trgovinu.

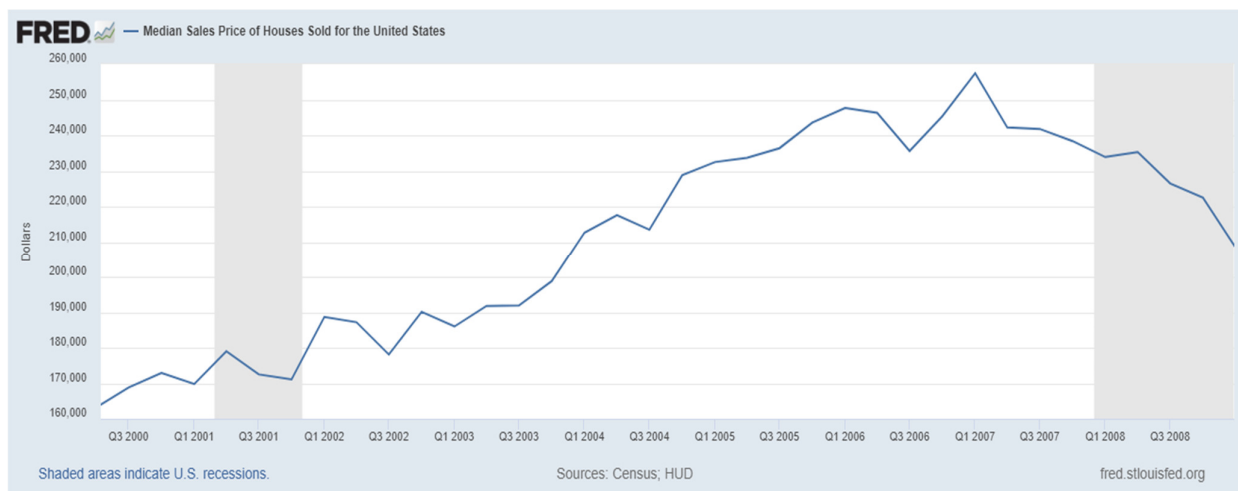

Slika 8 Prikaz porasta cijena nafte za vrijeme Velike financijske krize

Izvor: WorldBank, preuzeto sa:

<https://data.worldbank.org/indicator/EP.PMP.SGAS.CD?end=2014&start=1993&view=chart>

Globalna kriza započela je u sektoru nekretnina i financijskom sektoru SAD-a te se ubrzo proširila širom svijeta, zahvaljujući visokom stupnju globalne povezanosti, što je dovelo do naglog pada ukupne potražnje. Stručnjaci se uglavnom slažu da je kriza započela zbog pucanja „balona“ na tržištu nekretnina, ne samo u Sjedinjenim Američkim Državama, već i u drugim zemljama poput Irske, Španjolske i Engleske. Ovo pucanje izazvalo je krizu u financijskom sektoru, počevši od tržišta hipotekarnih kredita govori Jurčić (2010:319). Razloga nastanka „balona“ bilo je nekoliko, a jedan od ključnih bio je politika niskih kamatnih stopa u SAD-u od 2003. godine. Ova politika bila je odgovor na kolaps dotcom kompanija i pucanja „balona“ u tehnološkom sektoru 200. godine, kao i na terorističke napade 11. rujna 2001. godine. Kamatne stope su smanjene na vrlo nisku razinu u vrijeme kada su cijene nekretnina rasle značajno brže od inflacije, koja je iznosila oko 3%. Prema Case-Shiller 10 City Composite Indeks-u, cijene kuća u tom su razdoblju rasle između 12,1% i 15,3%. Ovaj nepovoljan omjer između kamatnih stopa i cijena nekretnina potaknuo je ljude da uzimaju kredite po niskim kamatnim stopama i kupuju nekretnine čije su cijene ubrzano rasle. Dodatno, mogućnost smanjenja porezne osnovice za iznos kamata na hipotekarne kredite, koja nije bila dostupna kod plaćanja najamnine, dodatno je motivirala i manje imućne građane na kupnju kuća. Sve to dovelo je do povećane potražnje za nekretninama, što je rezultiralo značajnim rastom njihovih cijena. Na sljedećoj slici je prikazan medijan svih cijena kućanstava u Americi. Na grafu je evidentno kako nakon manjih oscilacija linija počinje pokazivati nagli rast u cijenama nekretnina, odnosno kućanstava, bez značajnih ili čestih smanjenja u cijenama.

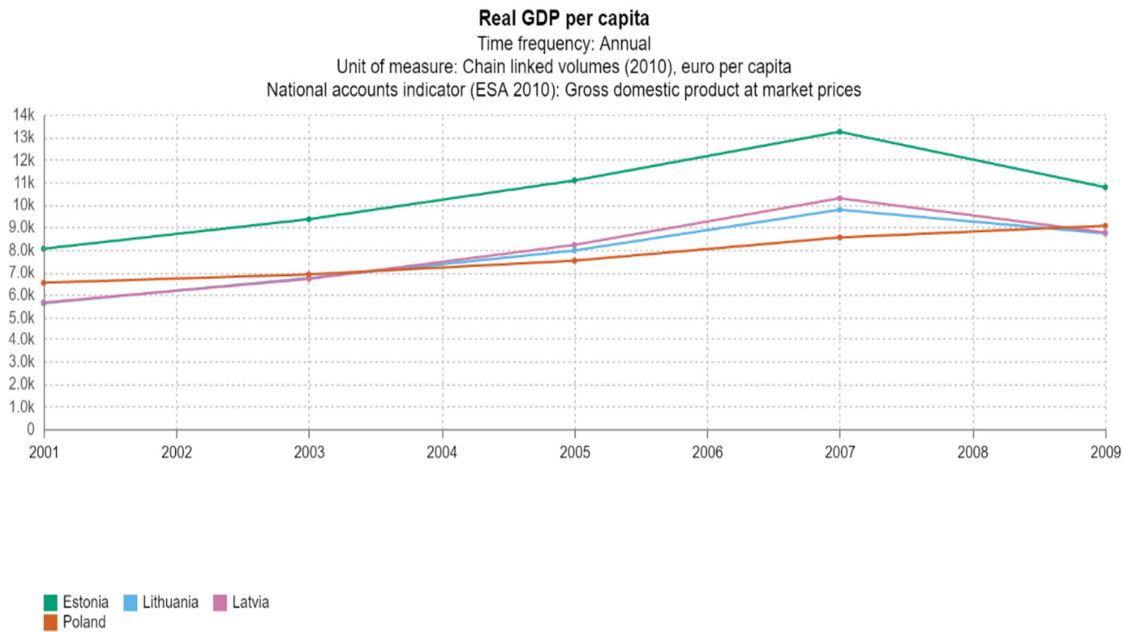

Slika 9 Prikaz porasta cijena nekretnina u SAD-u za vrijeme Velike financijske krize

Izvor: Fred, preuzeto sa: <https://fred.stlouisfed.org/series/MSPUS#>

Autori Alibašić i Zarić (2016:3-6) govore kako je ekonomski rast u baltičkim zemljama u periodu prije globalne krize uglavnom bio potaknut domaćom potražnjom, podržanom snažnim širenjem kredita i priljevom stranog kapitala. Ovaj rast ostvaren prvotno na zaduživanju se u počecima smatrao kao uspješna politička odluka. Baltičke zemlje su u tom periodu zabilježile najviše stope rasta u Europskoj uniji. Od 2001. godine do kraja 2007. godine, prosječna stopa ekonomskog rasta u Latviji iznosila je nevjerojatnih 8,8%, u Estoniji 7,6%, a u Litvi 8,1%. Osim toga, Međunarodni monetarni fond (MMF) i Svjetska banka pohvalili su ove zemlje zbog njihove jedinstvene poreske politike, koja je uključivala jedinstvenu stopu poreza na dohodak, te izuzeće od poreza na nekretnine i nasljedstvo, čime su se svrstale među 30 zemalja s najboljim poslovnim okruženjem. Ovaj ekonomski rast potaknuo je optimizam među građanima „pa su se oni olako zaduživali kako bi održali životni standard nakon 90-ih godina, i slično kao u SAD-u kupili nekretninu“ (Alibašić, Zarić, 2016:3). Većina tih zajmova bila je denominirana u stranim valutama. Generalno, zaduživanje građana u Istočnoj Europi je slično kao i zaduživanje siromašnijih slojeva u SAD-u. Kao rezultat toga, vanjski dug privatnog i javnog sektora u Estoniji i Latviji premašio je njihov BDP u 2008. godini, dok je u Litvi iznosio više od 50% BDP-a. U takvim uvjetima, nagli odljev kapitala i kreditna kontrakcija, koji su pratili svjetsku financijsku krizu, snažno su pogodili baltičke zemlje. Tokom 2009. godine, ove tri zemlje zabilježile su najdublje recesije u Europi. Latvija je zabilježila pad BDP-a od 14,8% i fiskalni deficit od 9,1% BDP-a, Estonija pad BDP-a od 14,7% i fiskalni deficit od 2,2% BDP-a, dok je Litva zabilježila pad BDP-a od 14,3% i fiskalni deficit od 9,1% BDP-a. Promjene u

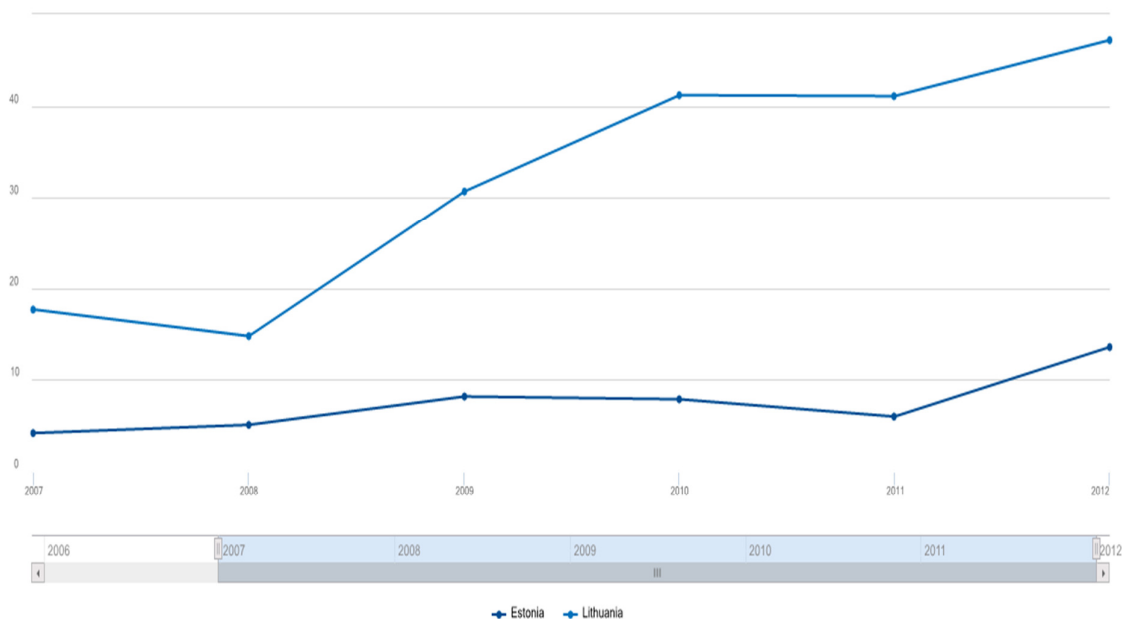
rastu i padu BDP-a spomenutih država, isto kao i spomenuti omjer duga i BDP-a su prikazani u grafovima (Graf 2 i Graf 3).

Graf 2 Prikaz razlike u promjeni rast/pada BDP-a prije i poslije Velike financijske krize

Izvor: Eurostat, preuzeto sa:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/line?lan

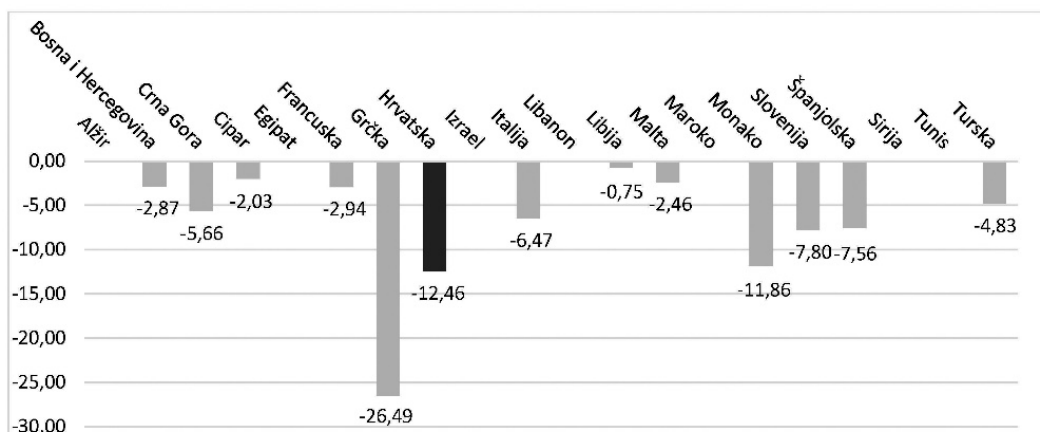

Series : Central government debt, total (% of GDP)
 Source: World Development Indicators
 Created on: 08/21/2024

Graf 3 Prikaz državnog duga kao postotak BDP-a

Izvor: WorldBank, preuzeto sa: <https://databank.worldbank.org/HighchartsExport.axd>

Ćorić i Šimić (2020:161) u svome radu o utjecaju svjetskih kriza na Hrvatsku govore kako se unazad 10 godina u raznim literaturama i istraživanjima ustalila definicija o ekonomskim katastrofama, prema Barro i Ursua (2008, 2012), koja opisuje ekonomsku katastrofu kao niz uzastopnih padova BDP-a unutar jedne ili više godina od 10 ili više posto. „Prema spomenutom kriteriju za utvrđivanje ekonomskih katastrofa može se vidjeti da Grčka i Hrvatska, ne samo da su upale u recesiju, nego su i doživjele pravu ekonomsku katastrofu“ (Ćorić, Šimić, 2020:162). Slika (slika 10) prikazuje težinu krize koja je zahvatila Hrvatsku, a uz nju i Grčku u odnosu na druge države. Monako se također može svrstati u skupinu mediteranskih zemalja koje su iskusile najdublju recesiju te ih tako prema već navedenim kriterijima o padovima BDP-a, možemo svrstati pod zemlje koje su bile u kontaktu s pravom, u svakom smislu te riječi, ekonomskom katastrofom.

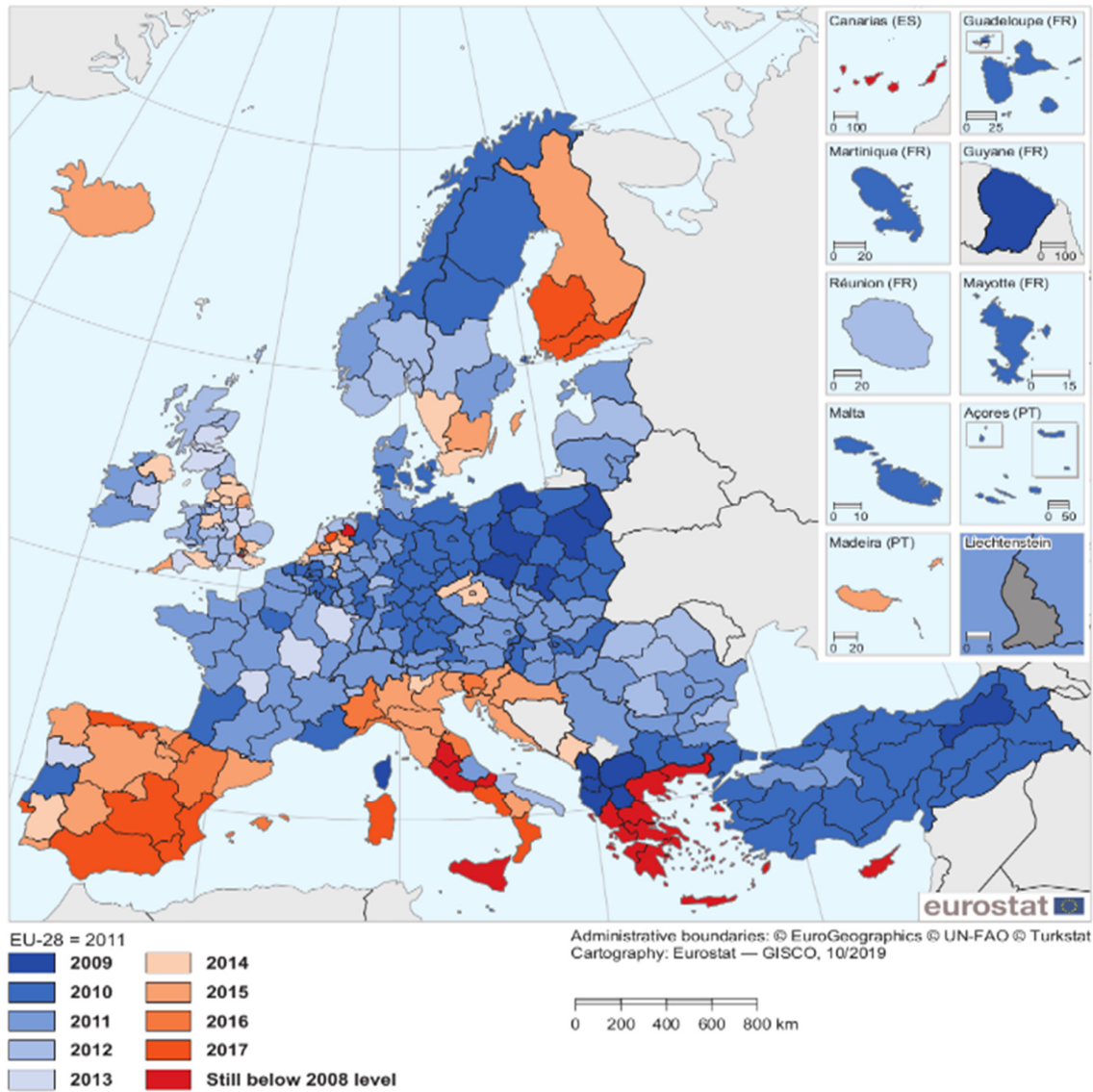
Slika 10 Postotni pad BDP-a

Izvor: Prema autoru Ćorić, Šimić (2020:159), Penn World Tables 9.0

Težina utjecaja recesije je jednostavnija za realizirati po dužini perioda unutar kojeg je gospodarstvo bilo zahvaćeno istom. Naime, Španjolska broji pad gospodarstva od 7,56% što ju ne svrstava u dio zemalja koje su prošle ekonomsku katastrofu, ali s druge strane ona je stekla svoj oporavak tek nakon 5 godina. Hrvatska je imala jedan od najdužih perioda oporavka, točnije ostvarivanja BDP razine kakva je bila 2008. godine prije recesije, a taj period je iznosio 6 godina što je vidljivo na prikazu slike (Slika 11).

GDP per inhabitant, pace of economic recovery since 2008

(first year after the crisis when GDP per inhabitant in PPS was above its 2008 level, by NUTS 2 regions)

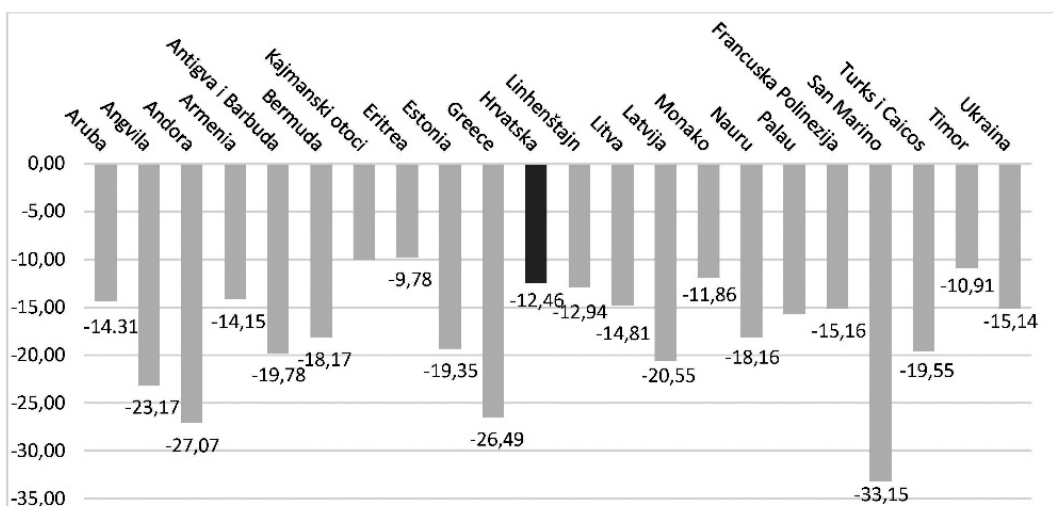

Slika 11 Godina oporavka ekonomije od Velike financijske krize

Izvor: Eurostat, preuzeto sa: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20191023-1>

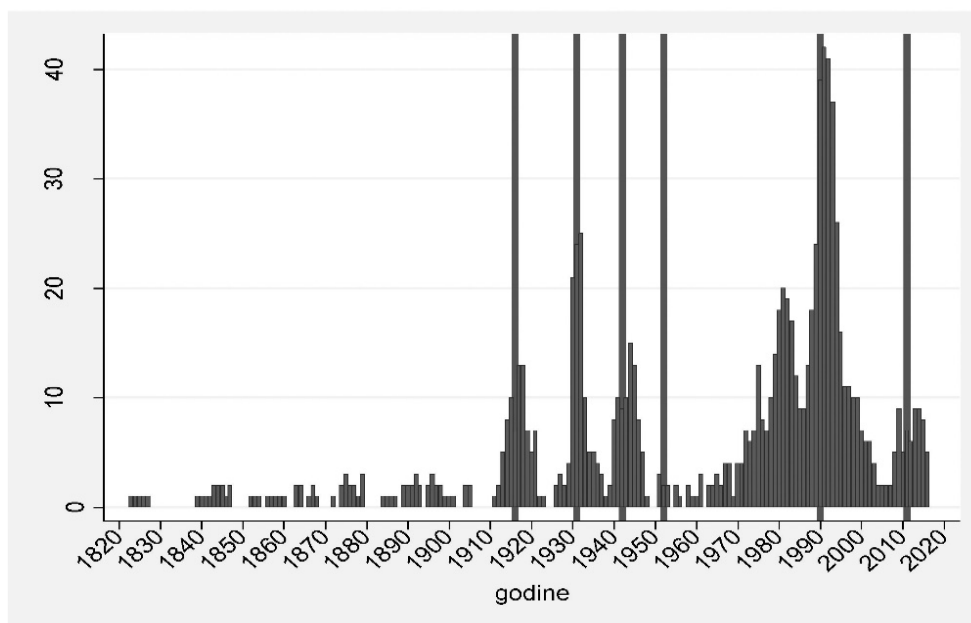
5. Povijest ekonomskih kriza u Hrvatskoj

Konstrukcija povijesnih podataka o veličini realnog BDP-a, mjenog prema paritetu kupovne moći, prema podacima Tica (2004), govore nam Ćorić i Šimić (2020:170-172) u svome istraživanju kako ta rekonstrukcija pruža uvid u učestalost pojavljivanja ekonomskih katastrofa u posljednjih 150 godina. Korištenjem tih podataka, zajedno s podacima iz prethodnog naslova o utjecajima Velike financijske krize na Hrvatsku, autori dolaze do zaključka da je Hrvatska tijekom tog razdoblja doživjela čak šest ekonomskih katastrofa. Pri tom, autori također upozoravaju na upitnost podataka, budući da je djelić istih sastavljen koristeći prijašnje procjene ekonomske aktivnosti za bivšu Jugoslaviju. No, za potrebe ovog rada pružit će dovoljnu sliku postojanja ekonomskih katastrofa u hrvatskom gospodarstvu. Nadalje, prema ovim podacima, vrlo je jednostavno zaključiti kako je posljednja ekonomska katastrofa opisana u prethodnom naslovu, uz podsjetnik kako ekonomska katastrofa označava uzastopan pad BDP-a u jednoj ili više godina zbrojeno prijeđe 10%. Izračun frekvencije ekonomskih katastrofa u Hrvatskoj tijekom posljednjih 150 godina, prema istraživanju autora Ćorić i Šimić (2020:170-172), pokazuje na učestalost od 0,04 ponavljanja, odnosno 6/150, što znači da se takve katastrofe procijenjeno ponavljaju svakih 25 godina. Ova učestalost ponavljanja je gotovo dvostruko veća od svjetskog prosjeka. Kako za svijet, tako i za Hrvatsku ekonomske su katastrofe na globalnoj razini u posljednja dva stoljeća često bile povezane s velikim političkim i ekonomskim šokovima, kao što su Prvi svjetski rat, Velika depresija 1930-ih godina, Drugi svjetski rat, naftni šokovi i dužnička kriza krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina, pad komunizma 1990-ih, te globalna financijska kriza 2008.-2009. godine. Na slici (Slika 12) je još jednom pokazana pozicija Hrvatske s postotnim padom BDP-a u odnosu na druge države za vrijeme financijske krize.

Slika 12 Postotni pad BDP-a

Izvor: Prema autoru Ćorić, Šimić (2020:165), Penn World Tables 9.0

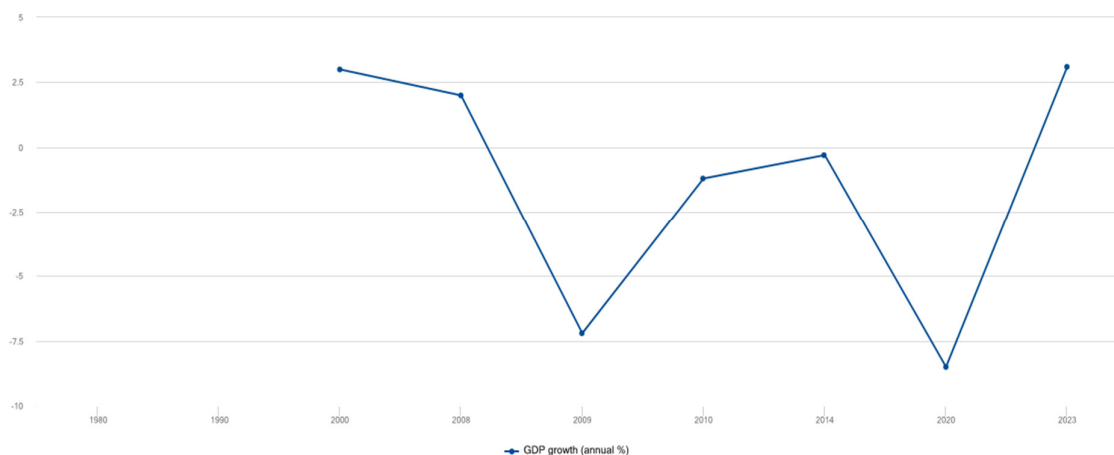

Slika 13 Prikaz jačine utjecaja ekonomski katastrofa

Izvor: Prema autoru Ćorić, Šimić (2020:165), Penn World Tables 9.0

Prema podacima autora u istraživačkom radu Ćorić i Šimić (2020:165), grafikon (Slika 13) prikazuje ekonomske katastrofe u svijetu. Hrvatsko gospodarstvo nije uspjelo izbjeći pad BDP-u gotovo ni jednoj krizi navedenoj u prethodnom naslovu, osim u slučaju ekonomskih potresa

uzrokovanih naftnim šokovima krajem 1970-ih i dužničkom krizom početkom 1980-ih godina. Prema tim povijesnim podacima, evidentno je kako ukazuju da izostanak snažne monetarne i fiskalne politike u 6 godina, koliko je trajala financijska kriza u Hrvatskoj, točnije u periodu od 2009. godine do 2014. godine, vjerojatno nije jedini razlog za razmjere ekonomske krize koja je pogodila Hrvatsku u tom periodu.

Graf 4 Postotni godišnji rast/pad BDP-a u Hrvatskoj

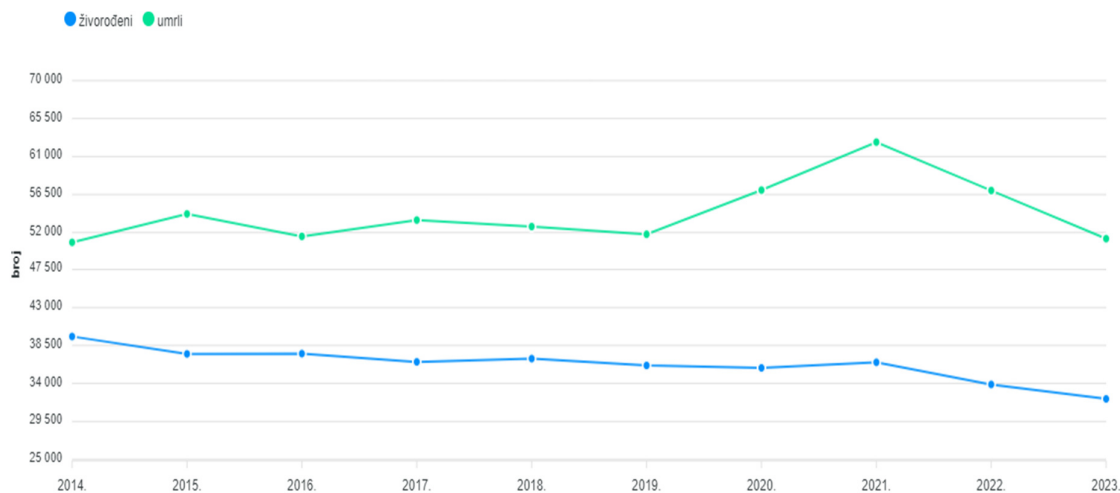
Izvor: WorldBank, preuzeto sa:

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=HRV#>

Grafikon (Graf 4) ponavlja već predstavljene podatke o razmjerima utjecaja globalne financijske kriza na hrvatsko gospodarstvo, te također pokazuje i učinak krize uzrokovane pandemijom Corona virusa, koja će se obraditi dalje u radu. Svi predstavljeni podatci sugeriraju da je Hrvatska izrazito osjetljiva na velike međunarodne krize te da, povijesno gledano, nije uspjela pronaći adekvatan ekonomski odgovor kako bi ublažila njihove katastrofalne učinke na gospodarstvo. Ćorić i Šimić (2020:171-172) se osvrću na turizam kao značajnu temu i granu po pitanju hrvatske ekonomije i gospodarstva današnjice. „Povijesni podatci pokazuju da je Hrvatska bila izrazito podložna ekonomskim katastrofama i u vremenima kada sektor turizma nije zauzima značajno mjesto u ekonomiji“ (Ćorić, Šimić, 2020:172), te zaključuju kako je Hrvatska u povijesti kada turizam nije zauzimao svoje mjesto u gospodarstvu jednako bila podložna krizama dodajući naglasak na osjetljivost hrvatskog gospodarstva na međunarodne krize.

5.2. Upitnost ekonomske stabilnosti i otpornosti na krize

Demografski razvoj hrvatske znatno zaostaje u odnosu na ostatak Europe govori Jurčić (2017:658) u svome istraživačkom radu. Od 1998. godine, Hrvatska bilježi uzastopno negativan prirodni prirast stanovništva, što ukazuje kao što je i prikazano na grafu (Graf 5) da ljudi više umiru nego što se rađaju.

Graf 5 Prirodno kretanje stanovništva RH

Izvor: DZS, preuzeto sa : <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/>

U razdoblju od 2012. do 2016. kako navodi autor godišnji prosječni prirodni prirast stanovništva u Hrvatskoj iznosio je oko -3%, što u brojkama predstavlja prosječno 15 tisuća više umrlih nego rođenih godišnje. Vidljivo je u tablici (Tablica 3) kako je nakon tog perioda ta razlika stagnirala i gotovo da je i opala, sve do zdravstvene krize Covid-a 19, kada smrtnost naglo poraste na kraći period od svega 3 godine, nakon čega se ponovno vraća do prethodne pozicije.

	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Stope na 1 000 stanovnika			Veržni indeksi	
				živorodeni	umrli	prirodni prirast	živorodeni	umrli
2014.	39 566	50 839	-11 273	9,3	12,0	-2,7	99,1	100,9
2015.	37 503	54 205	-16 702	8,9	12,9	-4,0	94,8	106,6
2016.	37 537	51 542	-14 005	9,0	12,3	-3,4 ¹⁾	100,1	95,1
2017.	36 556	53 477	-16 921	8,9	13,0	-4,1	97,4	103,8
2018.	36 945	52 706	-15 761	9,0	12,9	-3,9	101,1	98,6
2019.	36 135	51 794	-15 659	8,9	12,7	-3,9 ¹⁾	97,8	98,3
2020.	35 845	57 023	-21 178	8,9	14,1	-5,2	99,2	110,1
2021.	36 508	62 712	-26 204	9,4	16,2	-6,8	101,8	110,0
2022.	33 883	56 979	-23 096	8,8	14,8	-6,0	92,8	90,9
2023.	32 170	51 275	-19 105	8,3	13,3	-5,0	94,9	90,0

Tablica 3 Prirodno kretanje stanovništva RH

Izvor: DZS, preuzeto sa: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/>

Uz negativan prirodni prirast, Hrvatska se suočava i s većom emigracijom nego imigracijom. Od 2008. godine, Hrvatska bilježi negativan migracijski saldo. U razdoblju od 2012. godine do 2016. godine Hrvatska je imala razliku između pristiglih i izgubljenih migracija oko 12 tisuća iseljenika. Tablica (Tablica 4) nudi podatke koji ukazuju kako se tek unazad nekoliko godina ta razlika preokrenula na korist imigracija, no sama održivost toga će se tek otkriti pred nama.

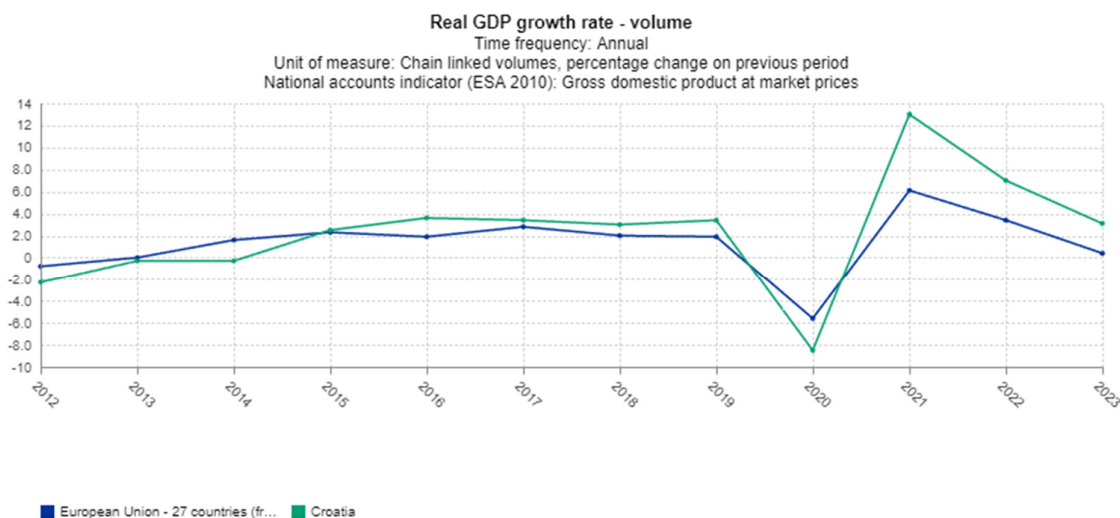
	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Migracijski saldo
2014.	10 638	20 858	-10 220
2015.	11 706	29 651	-17 945
2016.	13 985	36 436	-22 451
2017.	15 553	47 352	-31 799
2018.	26 029	39 515	-13 486
2019.	37 726	40 148	-2 422
2020.	33 414	34 046	-632
2021.	35 912	40 424	-4 512
2022.	57 972	46 287	11 685
2023.	69 396	39 218	30 178

Tablica 4 Migracije i Emigracije RH

Izvor: DZS, preuzeto sa: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/>

No, uz sam prividan oporavak omjera doseljenih i odseljenih, sam trend odlaska ljudskog kapitala na zapad ne zastarijeva. Ovaj trend postaje ograničavajući faktor, ne samo za rast domaće proizvodnje, već i za održavanje socijalne i fizičke sigurnosti. Smanjenje broja stanovnika, koje se u Hrvatskoj odvija u zabrinjavajućem obujmu, prestaje biti demografski

problem i sve više postaje ekonomsko, financijsko, socijalno, sigurnosno, a u konačnici i iznimno važno političko pitanje. Nažalost, odgovor hrvatske politike na ovaj jako bitan i egzistencijalan problem još uvijek ne postoji. „Države nema bez teritorija i bez stanovnika. A Hrvatska gubi stanovnike!“ (Jurčić, 2017:659). Stanovništvo, BDP i izvoz su jedni od bitnijih, ako ne i najbitniji pokazatelji uspješnosti ekonomije u svijetu. Snažna ekonomija popraćena odgovarajućom tržišnom politikom i potporom društva nije laka meta za ekonomske krize. Otpornost ili neotpornost hrvatske ekonomije je već evidentirana u prethodnim razmatranjima. Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine i samim izlaskom iz 6 godina duge recesije hrvatska krhka ekonomija se počinje polako oporavljati sve do novog šoka 2020. godine kada 11. ožujka Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) proglašava globalnu pandemiju COVID-19, stavljajući svijet u izvanredno stanje. Grafikon prikazuje rast BDP-a Hrvatske u odnosu na zemlje članice gdje jednostavno očitati već spomenuto.

Graf 6 Razina rasta BDP-a Hrvatske u odnosu na ostale članice EU

Izvor: Eurostat, preuzeto sa: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>

5.2.1. Strategije za prevenciju i ublažavanje ekonomskih kriza

Ilić (2013:96) se u svome radu osvrće na istraživanje Alumnia et al (2009) koji analizirajući Veliku depresiju i uspoređujući je sa posljednjom financijskom krizom, dolaze do zaključka kako je monetarna politika u uvjetima bankovne nestabilnosti samo djelomično učinkovita, dok

su fiskalne mjere manje učinkovite ako povećaju zaduženost. Ekonomije zemalja u razvoju s obzirom na svoju zaduženost i ovisnost o stranoj valuti imaju manje mogućnosti za pomoć. Ilić (2013:96-97) navodi kako je važno održati porezne stope na razinama koje ne štete gospodarstvu, a osiguravaju javne prihode. Međunarodna konkurencija potiče niže porezne stope, što može negativno utjecati na razvoj i konkurentnost zemalja s slabijim javnim financijama. Troškovi sanacije bankovnih sustava često su manji od pada poreznih prihoda i povećanih socijalnih izdataka uzrokovanih rastom nezaposlenosti i smanjenjem standarda. Učinkovitost fiskalnih mjera može biti upitna u privredama koje nisu sposobne ostvariti gospodarski rast zbog neadekvatne strukture i niske produktivnosti. Zemlje s manjim dugom mogu voditi fleksibilniju politiku, dok su one s promjenjivim tečajevima mogle primijeniti ekspanzivnu monetarnu politiku. Potrebno je očuvati domaću potrošnju radi održavanja zaposlenosti, no povećanje potrošnje može uzrokovati rast vanjskog duga, posebno ako su vanjskotrgovinska kretanja nepovoljna. Različiti regulatorni pristupi trebaju pravilno raspodijeliti rizik kako bi se izbjeglo prebacivanje bankovnih rizika na javne troškove navodi Ilić (2013:89). Poseban primjer uvođenja mjera je tokom posljednje financijske krize nakon zamrzavanja međubankovnih tržišta kako bi se osiguralo funkcioniranje financijskog sustava, uključujući proširenje baze kolaterala prihvaćenih od strane Europske središnje banke. Ta intervencija spriječila je blokadu financijskih tržišta i povećala likvidnost europskog bankovnog sustava. Za funkcije istog, osvrće se Mihaljek (2009:243) da tvorci hrvatske fiskalne politike trebaju s krajnjim oprezom predviđati porezne prihode i izvore domaćeg i vanjskog financiranja, kako ih ne bi prevarila preoptimistična procjena bankovnih tržišta te kako bi samim tim krivo zaduživanje dovelo do nedostatka likvidnih sredstava. U slučaju krize COVID-a 19 prilikom ublažavanja posljedica na ekonomsku aktivnost, Hrvatska je bile primorana uvesti mjere podrške gospodarstvu. Govore nam Kunji i Stojanović (2021:23-27) u svome radu kako je od ožujka 2020., Vlada Republike Hrvatske u više navrata usvojila pakete mjera za pomoć u prevladavanju krize uzrokovane pandemijom i brojnim epidemiološkim ograničenjima. U te svrhe uložena su značajna financijska sredstva, uključujući više od 10 milijardi, tada kuna, za očuvanje radnih mjesta, što je koristilo 120 tisuća poslodavaca i 680 tisuća radnika. Također, HAMAG-BICRO je odobrio 6420 potpora za male i srednje poduzetnike u iznosu većem od 2,5 milijardi kuna. Kako bi se suzbili negativni učinci pandemije na gospodarstvo, Vlada Republike Hrvatske je izdala u nekoliko situacija nizove mjera za potporu što građanstvu, mikro, malim i srednjim poduzetnicima. Među njima najznačajnije mjere bi bile:

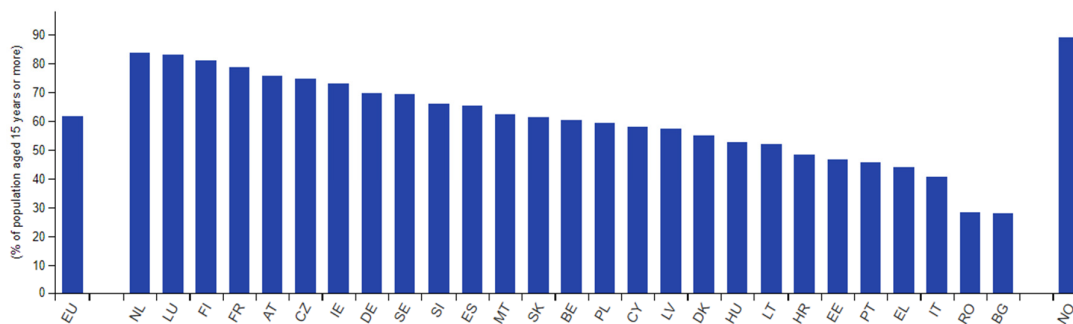
1. **Odgoda i obročna otplata javnih davanja:** Tromjesečna odgoda plaćanja poreza i doprinosa s mogućnošću produženja i beskamratne otplate u roku od dvije godine.
2. **Osiguranje minimalne plaće:** Financiranje 100% neto minimalne plaće za stalno zaposlene, s ciljem očuvanja radnih mjesta.
3. **Kreditni za likvidnost:** Krediti do 25 000 eura za mikro, male i srednje poduzetnike, s početkom do 12 mjeseci i niskom kamatnom stopom.
4. **Moratorij na kreditne obveze:** Uvođenje moratorija na otplatu kredita za poduzetnike i reprogramiranje postojećih kredita.
5. **Povećanje sredstava za ESIF mikro zajmove:** Smanjenje kamatnih stopa i povećanje maksimalne stope jamstva za kredite mikro i malim poduzetnicima.
6. **Potpore za očuvanje radnih mjesta:** Povećanje potpore za očuvanje radnih mjesta s 435 eura na 536 eura ili tada sa 3250 kuna na 4000 kuna po zaposleniku te oslobađanje poslodavaca od troškova doprinosa.

Mjere iz svih paketa su naknadno uređivane i nadopunjavane ovisno o zapletima i raspletima situacija same pandemije.

5.2.2. Važnost diverzifikacije gospodarskih sektora

Diverzifikacija gospodarskih sektora je ključna za održivost i otpornost ekonomije iz nekoliko razloga:

1. **Smanjenje rizika:** Kada se gospodarstvo oslanja na nekoliko sektora ili jednu industriju, postaje ranjivo na šokove specifične za te sektore. Odličan primjer takve situacije je Hrvatska koja ima većinski udio BDP-a u turizmu i prometu.

Slika 14 Postotak populacije koja se bavi turizmom

Izvor: Eurostat, preuzeto sa: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>

Prema podacima Eurostat-a u 2022. godini se čak 48,2% populacije od 15 godina dobi pa nadalje, bavilo turizmom. Također prema podacima Statista-e, 2023. godine udio prihoda iz turizma i prometa je činio 25,8% BDP-a Republike Hrvatske, tako bivajući jedna od vodećih država u tom podatku.

Characteristic	2019	2023
Croatia	25.2%	25.8%
Portugal	17.3%	19.6%
Greece	20.7%	19.2%
Spain	14.1%	14.5%
Malta	14.7%	13.6%
Cyprus	13.5%	12.9%
Germany	11.4%	11%
Austria	10.7%	10.6%
Italy	10.6%	10.5%
Slovenia	10.8%	9.8%
Netherlands	10.6%	9.6%
Estonia	12.4%	9.2%
France	8.5%	8.8%

Slika 15 Postotak BDP-a iz prihoda turizma i prometa

Izvor: Statista, preuzeto sa: <https://www.statista.com>

- Poticanje inovacija i rast:** Raznolikost u sektorima potiče inovacije jer različite industrije mogu donositi nove tehnologije, metode rada i poslovne modele. Ova raznolikost također može potaknuti gospodarski rast kroz stvaranje novih prilika za poslovanje i zapošljavanje.
- Povećanje stabilnosti:** Raznoliko gospodarstvo bolje podnosi globalne promjene i krize, kao što su promjene cijena na globalnim tržištima, ekonomski padovi ili prirodne

katastrofe. Sektorska diverzifikacija omogućuje ekonomiji da lakše apsorbira šokove i brže se oporavi.

4. **Izgradnja konkurentnosti:** Ekonomije s različitim sektorima mogu bolje konkurirati na globalnoj razini. Ako jedan sektora počne slabiti, drugi mogu preuzeti njegovu ulogu, čime se održava ukupna gospodarska snaga i pozicija na globalnom tržištu.
5. **Poboljšanje zaposlenosti:** Raznolikost sektora vodi do stvaranja različitih vrsta poslova, što može smanjiti nezaposlenost i poboljšati kvalitetu radnih mjesta. Također, omogućava radnoj snazi da se prilagodi promjenama u gospodarstvu prelaskom iz jednog sektora u drugi.
6. **Prilagodljivost promjenama:** Diverzificirane ekonomije bolje reagiraju na promjene u tehnologiji, potražnji i globalnim trendovima, jer su manje ovisne o specifičnim industrijama i mogu lakše prilagoditi svoje resurse i kapacitete novim uvjetima.

Sve ove prednosti čine diverzifikaciju gospodarskih sektora ključnom strategijom za dugoročno zdravlje i otpornost ekonomije.

5.2.3. Uloga javnih politika u zaštiti ekonomije od kriza

Javne politike igraju ključnu ulogu u zaštiti ekonomije od kriza, a ta uloga se očituje kroz nekoliko osnovnih funkcija:

1. **Prevenција i priprema:** Javne politike mogu biti usmjerene na smanjenje rizika od kriza kroz regulaciju i nadzor financijskih institucija, održavanje makroekonomske stabilnosti te izgradnju rezervi i fondova za krizne situacije. Kroz fiskalne i monetarne mjere, vlade mogu održavati stabilnost cijena, kontrolirati inflaciju i spriječiti prekomjerno zaduživanje.
2. **Stabilizacija tijekom krize:** Tijekom krize, javne politike djeluju kao stabilizatori ekonomije. Fiskalne politike, poput povećanja javne potrošnje ili smanjenje poreza, mogu pomoći u poticanju agregatne potražnje. Monetarne politike, uključujući snižavanje kamatnih stopa i osiguranje likvidnosti u financijskom sustavu, podržavaju funkcioniranje tržišta i sprečavaju kolaps bankarskog sustava.
3. **Zaštita najugroženijih:** Javne politike osiguravaju socijalne mreže koje štite najugroženije skupine stanovništva tijekom krize. To uključuje programe potpore za nezaposlene, subvencije za osnove potrebe, te mjere za očuvanje radnih mjesta i

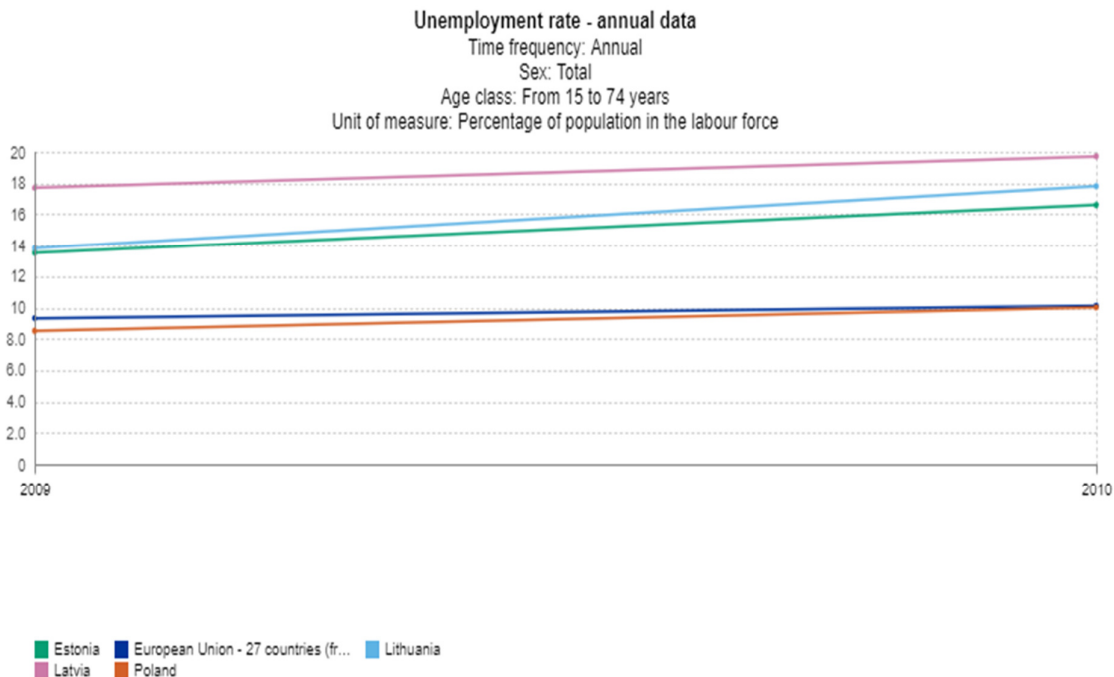
podršku malim i srednjim poduzećima, što je navedeno već kod strategija javnih politika tijekom COVID-19 krize.

4. **Oporavak i rekonstrukcija:** Nakon krize, javne politike igraju ključnu ulogu u pokretanju oporavka ekonomije. Kroz investicije u infrastrukturu, obrazovanje, zdravstvo i inovacije, vlade mogu potaknuti dugoročni rast i obnovu gospodarstva. Također, reforme koje povećavaju otpornost i fleksibilnost gospodarstva mogu smanjiti rizik od budućih kriza.
5. **Međunarodna suradnja:** Krize, osobito globalne poput financijskih i pandemijskih često zahtijevaju koordiniranu međunarodnu reakciju. Javne politike koje potiču međunarodnu suradnju, poput trgovinskih sporazuma, koordinacije monetarnih politika i zajedničkih inicijativa za pomoć u krizama, mogu ublažiti globalne ekonomske posljedice.
6. **Komunikacija i povjerenje:** Javne politike koje jasno komuniciraju planove i mjere vlade tijekom krize mogu pomoći u održavanju povjerenja građana i tržišta. Transparentnost i dosljednost u provođenju politika smanjuju neizvjesnost i paniku, što je ključno za stabilnost ekonomije u kriznim vremenima.

Ove funkcije javnih politika zajedno djeluju kako bi ublažile učinke kriza, ubrzale oporavak i osigurale dugoročnu stabilnost i otpornost ekonomije. Oravsky, Toth i Banociova (2020:2-3) u znanstvenom časopisu govore kako, da bi se umanjile posljedice ekonomske krize, vlade često povećavaju javnu potrošnju, što može negativno utjecati na razinu javnog duga. Zemlje s nižim javnim dugom imaju veći manevarski prostor za ublažavanje posljedica krize. Ovo je posebno važno naglasiti u kontekstu pandemije COVID-19, kada su vlade bile prisiljene na značajne izdatke kako bi zaštitile ekonomiju i podržale oporavak.

5.2.4. Primjeri međunarodnih modela prevencije i upravljanja ekonomskim krizama

Značajan primjer međunarodnih modela prevencije i upravljanja ekonomskim krizama je odgovor Poljske na globalnu ekonomsku krizu. „Poljska se često spominje kao jedina zemlja EU koje je uspjela da izbjegne recesiju od početka globalne financijske krize“ (Alibašić, H., Zarić, S., 2016:7). U usporedbi s baltičkim zemljama, Poljska nije doživjela tako izrazit „balon“ na tržištu nekretnina za vrijeme globalne financijske krize, a njen dug kućanstava u stranim valutama bio je znatno manji, jer je kreditna ekspanzija u Poljskoj započela tek dvije godine prije krize. Osim toga, poljski financijski sektor bio je stabilan i zdrav, s kreditiranjem banaka temeljenim na čvrstim standardima, što je značilo da Vlada nije morala izdvajati značajna sredstva za njihovo spašavanje. Poljska se također manje oslanjala na izvoz u usporedbi s baltičkim zemljama, pa nije bila toliko pogođena padom izvozne potražnje, a njeni proizvodi su za zemlje uvoznice bili povoljniji nego da ih same proizvode. Alibašić i Zarić (2016:7-9fiskal) govore kako je poljska vlada odlučila primijeniti suprotan pristup u odnosu na većinu europskih zemalja zahvaćenih krizom. Dok su mnoge europske zemlje odgovorile uvođenjem mjera štednje s ciljem zaustavljanja rasta javnog duga, Poljska se fokusirala na državne investicije kako bi očuvala visoku zaposlenost i potaknula potrošnju. Ovaj pristup, koji se često opisuje kao „keynesijanski“, pokazao se učinkovitim, jer je stopa nezaposlenosti u Poljskoj ostala relativno niska, iznoseći 8,1% u 2010. godini u odnosu na 7,1% u 2009. godini.

Graf 7 Stopa nezaposlenosti baltičkih zemalja u odnosu na ostatak članica EU

Izvor: Eurostat, preuzeto sa: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/main/search/>

Ova politike je bila dodatno potpomognuta sredstvima i EU fondova, jer je Poljska bila njihov najveći korisnik tijekom kriznog razdoblja. Ta sredstva su pomogla u realizaciji investicijskih projekata, od kojih su mnogi bili povezani s pripremama za Europsko prvenstvo u nogometu 2012. godine. Također, u godinama koje su prethodile krizi, poljski porezni sustav posao je regresivniji, što je bilo u skladu s keynesijanskom makroekonomskom doktrinom.

5.3. Utjecaj EU u vremenima ekonomskih poremećaja i ekonomskih kriza

Europska unija suočavala se s brojnim krizama tijekom svoje povijesti, što je dovelo do postupnih promjena u politikama i institucijama s ciljem bolje pripreme za buduće hitne situacije. Pandemija COVID-19 jasno je pokazala kako krize postaju sve složenije u iznimno kratkom periodu i ne poznaju granice, što je potaknulo EU i njegove države članice na jačanje mehanizama prekogranične suradnje i solidarnosti za učinkovito upravljanje krizama i zaštitu građana. Ipak, govori Vijeće EU (2021) kako se odgovor na krize mora dodatno razvijati. U budućnosti, Unija mora biti spremna nositi se s krizama različite prirode, koje bi mogle biti višedimenzionalne, hibridne, imati kaskadne učinke ili se pojaviti istodobno. Otpornost nije

samo sposobnost prevladavanja izazova, već i sposobnost provođenja održivih, pravednih i demokratskih tranzicija. Kako bi se povećala otpornost na buduće izazove, EU će trebati poboljšati međusektorsko i prekogranično upravljanje kriznim situacijama, unaprijediti komunikaciju tijekom kriza te se učinkovitije boriti protiv dezinformacija. U studenom 2021. Vijeće je donijelo zaključke o unapređenju pripravnosti i otpornosti na buduće krize, a čelnici EU-a u prosincu 2021. podržali su ove zaključke i naglasili važnost jačanja sveobuhvatnog pristupa u odgovoru na krize te izgradnje i praćenja otpornosti. Prema podacima dobivenim anketiranjem službene stranice Europske unije dobiva se vrlo zanimljiva slika „Unijanaca“ o EU. Naime na prvo pitanje koje tražilo od ispitanika da odgovori što misli kako bi Unija odgovorila na određene katastrofe u njihovoj i susjednim državama. Prema istraživanju, 69% građana EU smatra da bi odgovor Unije u pružanju pomoći tijekom prirodnih katastrofa bio „vrlo“ ili „prilično učinkovit“. Slično tome, 61% građana vjeruje da bi EU jednako učinkovito odgovorila na zdravstvene krize, poput pandemije COVID-19 ili epidemija. Međutim, stavovi su podijeljeni kada je riječ o procjeni učinkovitosti EU u rješavanju posljedica nasilnih sukoba pri čemu je 47% ispitanika odgovorilo da je EU učinkovita, sam razlog takvih mišljenja se pretpostavlja u ruskoj agresiji na Ukrajinu, koja osim što je zločin protiv čovječnosti, također odražava svoj utjecaj na ostatak svijeta. Također, 55% ispitanika se slaže kako je EU spremnija na krize nego što je to bila prije 5 godina za vrijeme pandemije COVID-19. Najviše ispitanika se slagalo s tom tvrdnjom u Irskoj i Portugalu. U idućim pitanjima istraživanja koje je sprovela Europska unija 2024. godine 82% građana EU se potpuno slaže da bi Unija trebala biti aktivnija u pripremama za buduće krize, uključujući aktivnosti poput podizanja svijesti, organiziranja obuka i simulacijskih vježbi za krizne situacije. Najveći dio onih koji se slažu s ovom tvrdnjom je 93% sa Cipra. Osim toga, 79% ispitanika smatra da bi, uz komunikaciju nacionalnih vlasti, EU trebala imati aktivniju ulogu u pružanju pravodobnih informacija i smjernica građanima tijekom velikih kriza. Na razini pojedinačnih zemalja, suglasnost s ovom izjavom kreće se od 66% u Austriji i Danskoj do 92% na Cipru.

6. Zaključak

Ovaj rad analizirao je ekonomske krize kroz povijest, s posebnim naglaskom na njihove uzroke, posljedice i odgovore različitih zemalja, uključujući i Hrvatsku. Analiza je obuhvatila ključne svjetske krize 20. i 21. stoljeća, poput Velike financijske krize 2008. godine i pandemije COVID-19, te njihove utjecaje na globalno i hrvatsko gospodarstvo. Istraživanje je pokazalo da su ekonomske krize neizbježan dio globalnog gospodarstva, s dalekosežnim posljedicama koje se manifestiraju na različitim razinama, od pojedinačnih zemalja do globalnih tržišta. U kontekstu Hrvatske, povijesni pregled ekonomskih kriza otkriva ranjivost ekonomije, koja se suočava s izazovima poput nedovoljne diverzifikacije gospodarskih sektora i oslanjanja na vanjske faktore. Hrvatska se, poput mnogih drugih zemalja, suočila s ozbiljnim izazovima tijekom Velike financijske krize, ali i tijekom recentne krize uzrokovane pandemijom COVID-19. U oba slučaja, odgovori države, iako različiti, pokazali su potrebu za jačom institucionalnom otpornošću i proaktivnim pristupom u prevenciji i upravljanju krizama. Iako su ti odgovori pomogli ublažiti neposredne učinke krize, dugoročni oporavak često je bio spor i neujednačen, što ukazuje na potrebu za strukturnim reformama i jačanjem kapaciteta za odgovor na buduće krize. U kontekstu aktualnih događaja, uključujući rat u Ukrajini, Hrvatska je pokazala određenu otpornost, što se odražava u sadašnjem porastu BDP-a i smanjenju inflacije. Ovaj pozitivan trend može se djelomično pripisati pravovremenim mjerama i podršci Europske unije, ali i poboljšanoj gospodarskoj strukturi koja je otpornija na vanjske šokove. Ipak, za održavanje dugoročne stabilnosti, važno je nastaviti s diverzifikacijom gospodarskih sektora i unapređivanjem javnih politika usmjerenih na otpornost i održivi rast. Zaključno, iako su ekonomske krize neizbježne, hrvatsko gospodarstvo ima priliku izvući pouke iz prošlih iskustava i implementirati mjere koje će osigurati veću otpornost na buduće poremećaje. Ključna će biti uloga javnih politika u zaštiti gospodarstva, kao i daljnje jačanje veza s Europskom unijom kako bi se osigurala potrebna podrška i resursi u vremenima krize.

Literatura

Web izvori:

1. Alibašić, H., Zarić, S. (2016). Poljski odgovor na globalnu ekonomsku krizu, *Tranzicija*, Vol. 18 No. 38, str. 15-27, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/188871>, (pristupljeno 10. srpnja 2024.)
2. Bilas, V., Jovanović, E. (2011). Djelovanje Međunarodnog monetarnog fonda u suzbijanju aktualne krize u zemljama Središnje i Istočne Europe, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 9 No. 2, str. 77-104, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/74503>, (pristupljeno 10. srpnja 2024.)
3. Ćorić, B., Šimić, V. (2020). Ekonomske katastrofe: studija slučaja na primjeru Hrvatske, *Ekonomska misao i praksa*, Vol. 29 No. 1, str. 157-178, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/239594>, (pristupljeno 10. srpnja 2024.)
4. Gavranović, A. (2020). Svijet (ni)je naučio lekciju iz financijske krize, *Mediji, kultura i odnosi s javnostima*, Vol. 11 No. 1, str. 5-24, dostupno na: <https://doi.org/10.32914/mcpr.11.1.1>, (pristupljeno 10. srpnja 2024.)
5. Ilić, M. (2013). Razvoj globalne financijske krize i utjecaj na promjene u financijskom sustavu i gospodarstvu, *Oeconomica Jadertina*, Vol. 3 No. 1, str. 88-103, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/108669>, (pristupljeno 10. srpnja 2024.)
6. Jurčić, Lj. (2017). Svjetsko gospodarstvo deset godina nakon početka krize, *Ekonomski pregled*, Vol. 68 No. 6, str. 655-685, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/191145>, (pristupljeno 21. srpnja 2024.)
7. Jurčić, Lj., Teodorović, I. (2011). Globalna kriza, oporavak i svijet koji se mijenja, *Ekonomski pregled*, Vol. 62 No. 5-6, str. 233-247, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71133>, (pristupljeno 21. srpnja 2024.)
8. Jurčić, Lj. (2010). Financijska kriza i fiskalna politika, *Ekonomski pregled*, Vol. 61 No. 5-6, str. 317-334, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/56576> (pristupljeno 21. srpnja 2024.)
9. Kunji, Ž., Stojanović, S. (2021). Pandemija covid-19: utjecaj na gospodarstvo i mjere za ublažavanje krize u Republici Hrvatskoj, *SKEI-međunarodni interdisciplinarni časopis*, vol. 2 no. 1, str. 16-29, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/262878>, (pristupljeno 01. kolovoza 2024.)
10. Mihaljek, D. (2009). Globalna financijska kriza i fiskalna politika u Središnjoj i Istočnoj Europi: Hrvatska proračunska odiseja u 2009. godini, *Financijska teorija i praksa*, Vol. 33 No. 3, str. 241-276, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/48578>, (pristupljeno 01. kolovoza 2024.)
11. Muštra, V. (2020). Ekonomske katastrofe - što zaista znamo?, *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, Vol. 14 No. 1-2, str. 69-77, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/241612>, (pristupljeno 01. kolovoza 2024.)
12. Oravský R. Tóth P. Bánociová A. (2020). The Ability of Selected European Countries to Face the Impending Economic Crisis Caused by COVID-19 in the Context of the Global

Economic Crisis of 2008, *Journal of Risk and Financial Management*, DOI: 10.3390/jrfm13080179, dostupno na: <https://www.mdpi.com/1911-8074/13/8/179>

Ostali izvori:

1. Državni zavod za statistiku (dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/>)
2. Economic Policy Institute (dostupno na: <https://www.epi.org>)
3. Eurostat (dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/>)
4. Fred (dostupno na: <https://fred.stlouisfed.org>)
5. Macrotrends (dostupno na: <https://www.macrotrends.net>)
6. Statista (dostupno na: <https://www.statista.com>)
7. Trading Economics (dostupno na: <https://tradingeconomics.com>)
8. World Bank Group (dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/home>)

Popis slika

Slika 1 Kretanje BDP-a SAD-a u periodu pada burze.....	11
Slika 2 Prikaz grafikona kretanja odnosa dionica SP500 i EPS-a u SAD-u	12
Slika 3 Prikaz naglog porasta cijena nafte u periodu energetske krize	13
Slika 4 Prikaz porasta inflacije na početku krize 90-ih	14
Slika 5 Prikaz pada potrošnje kupaca SAD-a u periodu ekonomske krize 1990.-1992.	16
Slika 6 Prikaz postotnog godišnjeg rasta/pada BDP-a u SAD-u.....	17
Slika 7 Prikaz omjera rasta plaća između 1% onih na samom vrhu primanja i 90% onih na dnu ljestvice po količini primanja	18
Slika 8 Prikaz porasta cijena nafte za vrijeme Velike financijske krize.....	19
Slika 9 Prikaz porasta cijena nekretnina u SAD-u za vrijeme Velike financijske krize	20
Slika 10 Postotni pad BDP-a	23
Slika 11 Godina oporavka ekonomije od Velike financijske krize	24
Slika 12 Postotni pad BDP-a	26
Slika 13 Prikaz jačine utjecaja ekonomski katastrofa	26
Slika 14 Postotak populacije koja se bavi turizmom.....	33
Slika 15 Postotak BDP-a iz prihoda turizma i prometa.....	33

Popis grafova

Graf 1 <i>Pad Dow Jones indeksa u periodu 1930.-1932.</i>	10
Graf 2 <i>Prikaz razlike u promjeni rast/pada BDP-a prije i poslije Velike financijske krize</i>	21
Graf 3 <i>Prikaz državnog duga kao postotak BDP-a</i>	22
Graf 4 <i>Postotni godišnji rast/pad BDP-a u Hrvatskoj</i>	27
Graf 5 <i>Prirodno kretanje stanovništva RH</i>	28
Graf 6 <i>Razina rasta BDP-a Hrvatske u odnosu na ostale članice EU</i>	30
Graf 7 <i>Stopa nezaposlenosti baltičkih zemalja u odnosu na ostatak članica EU</i>	37

Popis tablica

Tablica 1 <i>Svjetska proizvodnja prije krize. Realni BDP. ** Isključujući SAD, države euro zone i Japan; *** Uključujući Mongoliju zbog geografskih razloga i sličnostima u ekonomskoj strukturi</i>	6
Tablica 2 <i>Svjetska proizvodnja poslije i tijekom krize. Realni BDP. ** Isključujući SAD, države euro zone i Japan; *** Uključujući Mongoliju zbog geografskih razloga i sličnostima u ekonomskoj strukturi.</i>	7
Tablica 3 <i>Prirodno kretanje stanovništva RH</i>	29
Tablica 4 <i>Migracije i Emigracije RH</i>	29